

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Maarja Palu

**LÄHISUHTEVÄGIVALLA JUHTUMITE
KÄSITLEMINE VILJANDIMAA
LASTEKAITSETÖÖS: TAKISTUSED
PEREKONNAÕIGUSLIKES MENETLUSTES**

Lõputöö

Juhendaja: Monika Kumm, PhD

Pärnu 2025

Soovitan suunata kaitsmisele

(allkirjastatud digitaalselt)

Monika Kumm

Kaitsmisele lubatud

TÜ Pärnu kolledži programmijuht

(allkirjastatud digitaalselt)

Monika Kumm

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

(allkirjastatud digitaalselt)

Maarja Palu

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Lastekaitsetöötaja roll perekonnaõiguslikes menetlustes	6
1.1. Lähisuhtevägivalla liigid ja selle mõju peresuhetele	6
1.2. Lastekaitsetöö roll lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamisel – praktiline pool läbi ökoloogilise süsteemiteooria eri tasandite	8
1.3. Perekonnaõiguslike menetluste eripärad ja takistused lähisuhtevägivalla kontekstis	11
2. Uuring Viljandimaa lastekaitsetöötajatega	15
2.1. Ülevaade Viljandimaa lastekaitsetööst	15
2.2. Uurimisprotsessi kirjeldus	16
2.3. Uuringu tulemused	19
2.3.1. Lähisuhtevägivalla juhtumite käsitlemine lastekaitsetöös: väljakutsed ja võimalused lastekaitsetöös	19
2.3.2. Takistused ja kitsaskohad perekonnaõiguslikes menetlustes	23
2.3.3. Täiendava toe vajadus lastekaitsetöös lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamisel	26
2.4. Arutelu, järeldused ja ettepanekud	30
Kokkuvõte	35
Viidatud allikad	38
Lisad	43
Lisa 1. Intervjuukava	43
Lisa 2. Koodipuu	45
Summary	47

SISSEJUHATUS

Aastal 2023 registreeriti Eestis üle 3000 perevägivallakuriteo, millest suurima osa moodustas lähisuhtevägivald. Tegemist on püsiva ja tõsise probleemiga, kus Eesti paistab Euroopa riikide hulgas silma kõrge vägivaldajuhtumite arvuga. See tõstatab küsimuse, kas senised lahendused ja leevendusmeetodid on piisavad või vajatakse uuenduslikke lähenemisviise, mis aitaksid vägivaldaga probleemiga tõhusamalt toime tulla (Uustal, 2024). Naistevastase vägivald ja perevägivald ennetamise ning tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioonis (2017, Preambul) rõhutatakse, et kõik naistevastase vägivald ja perevägivald vormid tuleb ühemõtteliselt hukka mõista. Naistevastane vägivald on ülemaailmne kriis, mis kahjustab tõsiselt naiste ja laste heaolu ning mõjutab negatiivselt perede ja kogukondade sotsiaalset ja majanduslikku stabiilsust. Laste kokkupuude lähisuhtevägivaldaga on väärkohtlemise liik, mis võib põhjustada tõsiseid negatiivseid mõjusid laste füüsilisele ja vaimsele heaolule (Kleiner & Romain-Glassey, 2024, lk 1593).

Laste turvalisus ja õiguste kaitse lähisuhtevägivaldajuhtumites jääb sageli tagaplaanile, kuna perekonnaõiguslikes menetlustes ei pöörata lapse huvidele piisavalt tähelepanu. Lastekaitsetöötajate töö efektiivsust takistavad puudulik koolitus, süsteemsed piirangud ja koostööprobleemid, mis võivad viia väärkohtlemise märkamatuks jäämiseni (Nelles, 2024, lk 1030). Espenberg jt (2022, lk 35) uuringust selgub, et kuigi on loodud mitmeid kanaleid vägivaldaga märkamiseks ja teatamiseks, keskendub süsteem liigselt politsei rollile. Politsei välja töötatud infoleht, mis aitab vägivaldaga pealtnägijatest lastest teatada, on küll tõhus, kuid paljud juhtumid jäävad siiski registreerimata, kuna vägivaldast ei teatata üldse. Ühiskonnas levinud hoiakud, mis normaliseerivad vägivalda, ning lastekaitse süsteemis puuduvad juhised perevägivaldajuhtumitega tegelemiseks, eriti kui lapsed on olnud vägivaldaga tunnistajad, muudavad olukorra veelgi keerulisemaks. Olsson jt (2024, lk 715) uuring näitab, et lähisuhtevägivaldajuhtumite käsitlemine on keeruline, kuna puuduvad selged riskijuhtimisplaanid ning otsused võivad ohvritele põhjustada

tõsiseid tagajärgi. Seega hetkel olemasolevad meetodid ja süsteemid ei suuda tagada ohvrite, eriti laste, piisavat kaitset ja abi, kuna puuduvad selged juhised, piisav koolitus ning eri osapoolte vahel koordineeritud koostöö.

Käesoleva lõputöö eesmärk on analüüsida Viljandimaa lastekaitsetöötajate käsitusviise lähisuhtevägivalla juhtumites perekonnaõiguslikes menetlustes ning ettepanekute tegemine Viljandimaa kohalike omavalitsuste sotsiaalosakondadele lähisuhtevägivallaga seotud juhtumite tõhusamaks käsitlemiseks. Lähisuhtevägivalla juhtumite menetlemine perekonnaõiguslikes protsessides on keeruline ja mitmetahuline valdkond, kus lastekaitsetöötajatel on oluline roll. Selle teema uurimiseks on käesolevas töös keskendunud Viljandimaa lastekaitsetöötajate kogemustele ning nende ees seisvatele takistustele. Selle eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised uurimisküsimused:

- Millised takistused ilmnevad Viljandimaa lastekaitsetöötajate töös lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamisel perekonnaõiguslikes menetlustes?
- Milliseid võimalusi näevad lastekaitsetöötajad lähisuhtevägivallaga seotud juhtumite tõhusamaks käsitlemiseks kohalike omavalitsuste sotsiaalosakondades?

Töö on jaotatud kaheks põhiosaks. Esimene osa keskendub teoreetilisele raamistikule, kus selgitatakse lastekaitsetöötaja rolli perekonnaõiguslikes menetlustes. Alustuseks antakse ülevaade lähisuhtevägivalla liikidest ning selle mõjust peresuhetele. Seejärel analüüsitakse lastekaitsetöö rolli lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamisel, kasutades ökoloogilise süsteemiteooria eri tasandeid. Lisaks käsitletakse perekonnaõiguslike menetluste eripärasid ning peamisi takistusi, mis tõstatuvad lähisuhtevägivalla kontekstis.

Teine osa keskendub empiirilisele uuringule, mis analüüsib Viljandimaa lastekaitsetöötajate lähenemisviise lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamisel. Selles osas kirjeldatakse esmalt hetkeolukorda Viljandimaal ning uurimisprotsessi meetodikat. Seejärel esitatakse uuringu tulemused, millele järgneb arutelu. Lõpuks tehakse kokkuvõtted ja esitatakse ettepanekud, mis võiksid aidata parandada lastekaitsetöötajate töö tulemuslikkust lähisuhtevägivalla juhtumite menetlemisel.

1. LASTEKAITSETÖÖTAJA ROLL PEREKONNAÕIGUSLIKES MENETLUSTES

1.1. Lähisuhtevägivalda liigid ja selle mõju peresuhetele

Lähisuhtevägivald on mitmetahuline probleem, mis võib avalduda mitmetes vormides ja võib omada ulatuslikke tagajärgi peresuhetele. Lähisuhtevägivalda mõistmiseks on vajalik eristada nende erinevaid esinemise vorme. Vägivald perekonnas mõjutab paljusid perekondasid ja on tõsine sotsiaalne probleem. Lähisuhtevägivald viitab käitumisele intiimsuhtes, mis tekitab füüsilist, seksuaalset või psühholoogilist kahju, sealhulgas füüsilist rünnakut, seksuaalset sundimist, emotsionaalset väärkohtlemist ja kontrollivat käitumist. (White *et al.*, 2024, lk 494–495)

Vägivalda saab jagada kolme põhikategooriasse: enesekehtestav, inimestevaheline ja kollektiivne. Enesekehtestav vägivald sisaldab enesetapukäitumist ja enesevägivalda, näiteks enesetapumõtted või enesevigastamist. Inimestevaheline vägivald jaguneb perekonna- ja lähisuhtevägivaldaks (nt laste või eakate väärkohtlemine, ning kogukonnavägivaldaks (nt juhuslikud vägivallateod, vägistamised, institutsionaalne vägivald). Kollektiivne vägivald jaguneb sotsiaalseks, poliitiliseks ja majanduslikuks vägivallaks. Sotsiaalne vägivald hõlmab vihakuritegusid ja terrorismi, poliitiline vägivald hõlmab sõda ja konflikte, majanduslik vägivald aga rünnakuid, mis kahjustavad majandustegevust või teenuste kättesaadavust. (Gulina *et al.*, 2018, lk 130) Vägivalla iseloomu järgi võib see olla psühholoogiline, füüsiline, seksuaalne või majanduslik vägivald (European Institute for Gender Equality, 2024, lk 44).

Psühholoogiline vägivald hõlmab emotsionaalset, vaimset ja majanduslikku kahju tekitavat käitumist, mis piirab inimese vabadust või turvatunnet. See võib avalduda armukadeduse, alandamise, jälitamise, kiusamise, manipuleerimise, vangistamise või vara kahjustamisena. Samuti hõlmab see ohvri süüdistamist vägivalla põhjustamises.

(Cotter, 2021, lk 4) Lisaks tegevus või käitumine, mis põhjustab partnerile või endisele partnerile psühholoogilist kahju. Psühholoogiline vägivald võib väljenduda näiteks sundimises, sõnalistes solvanguetes või ahistamises. Samuti võib määratlus sisaldada hooletusse jätmist, isoleerimist ja laimamist. (European Institute for Gender Equality, 2024, lk 45)

Füüsiline vägivald tähendab otsest füüsilist rünnakut või selle ähvardust, sealhulgas esemete viskamist, relvaga hirmutamist, löömist, peksmist ja lämmatamist (Cotter, 2021, lk 4). Füüsilise vägivalla mõiste võib varieeruda sõltuvalt kontekstist ja institutsioonist, kus seda kasutatakse. Samuti on erimeelsusi selles, kas füüsiliseks vägivallaks tuleks pidada ka tegusid, mis ei põhjusta nähtavaid kehavigastusi (European Institute for Gender Equality, 2024, lk 44). Füüsilise vägivalla ja psühholoogilise või seksuaalse vägivalla vahel ei ole alati selget piiri. Näiteks võib rünnak olla füüsiline, kuid ei jäta füüsilisi märke, vaid psühholoogilisi, mis on tihti raskemini tõendatavad. (European Institute for Gender Equality, 2024, lk 45)

Seksuaalne vägivald on iga seksuaalne tegu, mis toimub ohvri suhtes ilma tema nõusolekuta. Seksuaalne vägivald võib avalduda nii vägistamisena kui ka seksuaalse rünnakuna. (European Institute for Gender Equality, 2024, lk 45) Seksuaalne läbitungimine, olgu see vaginaalne, anaalne või oraalne, kasutades objekte või kehaosi, ilma ohvri nõusolekuta, jõudu, sundimist või ära kasutades tema haavatavust, liigitatakse seksuaalse vägivalla alla (European Institute for Gender Equality, 2024, lk 16).

Majanduslik vägivald on iga tegevus või käitumine, mis põhjustab partnerile majanduslikku kahju. Majanduslik vägivald võib avalduda näiteks vara kahjustamises, rahalistele ressurssidele, haridusele või tööturule juurdepääsu piiramises, samuti majanduslike kohustuste, nagu elatise, täitmata jätmises. (European Institute of Gender Equality, 2024, lk 46)

Lähisuhtevägivald on oluline teema sotsiaaltöös ja rahvatervises, sest see mõjutab paljude inimeste elu ja heaolu. See tõsine probleem toob kaasa füüsilisi, seksuaalseid ja emotsionaalseid tagajärgi. Uuringud kinnitavad, et sotsiaalne toetus aitab neid tagajärgi leevendada, pakkudes ohvritele vajalikku tuge ja ressursse. (Ogbe *et al.*, 2020, lk 1)

Lisaks toetab see ohvrite vaimset tervist. Seevastu sotsiaalne isolatsioon ja toetuse puudumine süvendavad vägivalla ohvrite terviseprobleeme. (Ogbe *et al.*, 2020, lk 2)

Lähisuhtevägivalla mõju ei piirdu vaid otseste ohvritega, vaid ulatub ka nende lähedaste ja ühiskonna erinevate tasanditeni. Perevägivalla kahjulikke tagajärgesid naistele on põhjalikud uuritud, kuid laste kogemuste ja nende mõjude kohta on märksa vähem teavet. Lapsed, kes on tunnistajaks vanema või hooldaja väärkohtlemisele või on ise vägivalla ohvrid, võivad kannatada pikaajaliste tagajärgede all. Euroopa lastearstide seltsid on väljendanud muret, kuidas need kogemused mõjutavad nii praeguseid kui ka tulevasi põlvkondi. (Ferrara *et al.*, 2021, lk 305) Perevägivalla kogemus võib jätta lapsele elukestva jälje, mõjutades tema sotsiaalset ja emotsionaalset heaolu ning käitumuslikku arengut. Samuti võib see kahjustada lapse ja vanema vahelist kiindumussuhet. (Mei, 2023, lk 46) Lapsed puutuvad sageli kokku lähisuhtevägivallaga oma kodudes. Selline kokkupuude võib viia käitumisprobleemide, raskusteni emotsioonide reguleerimisel või agressiivse käitumise kujunemiseni. Tuginedes Bronfenbrenneri bioökoloogilisele mudelile, on Howell jt (2021, lk NP2823) uurinud isikuomadusi, protsessitasandi (mikrosüsteemi) ja kontekstitasandi (mesosüsteemi) tegureid, mis mõjutavad lähisuhtevägivallaga kokkupuutuvate noorte nii positiivset kui ka negatiivset toimetulekut. Bioökoloogilise mudeli puhul on tegemist ökoloogilise süsteemiteooria edasi arendusega ning selles muutub inimene ise aktiivseks osalejaks oma arengus ning mõjutab ise samaaegselt keskkonda selliselt, kuidas see teda mõjutab. Leiti, et lähisuhtevägivalla raskusaste ja negatiivsed kasvatustavad suurendasid noorte kohanemiskasutust. Samas tugev kogukonna toetus aitas kaasa noorte positiivsele arengule. Seega on lähisuhtevägivallal mitmetahulised ja pikaajalised mõjud, mis ulatuvad üksikisiku tasandilt peresuhete ja kogukondade heaoluni, mõjutades nii vaimset kui ka füüsilist tervist erinevates etappides elukaare vältel.

1.2. Lastekaitsetöö roll lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamisel – praktiline pool läbi ökoloogilise süsteemiteooria eri tasandite

Lastekaitsetöö rolli lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamisel saab vaadelda nii seadusandlikust kui ka praktilisest perspektiivist, kasutades ökoloogilist süsteemiteooriat.

Bronfenbrenneri (1979, viidatud Gatfield *et al.*, 2022, lk 883 vahendusel) ökoloogiliste süsteemide teooria kirjeldab võrgustikku, mis mõjutab inimese elu erinevatel tasanditel. Mikrosüsteem hõlmab inimese vahetut keskkonda, nagu perekond ja sõbrad. Mesosüsteem ühendab erinevate mikrosüsteemide vahelisi suhteid, näiteks vanemate suhtlust koolipersonaliga. Eksosüsteem koosneb süsteemidest, mis mõjutavad inimest kaudselt, näiteks tervishoiu- ja sotsiaalhoolekandeesutused, ning makrosüsteem kujutab endast laiemat konteksti, nagu majanduslikud, poliitilised ja kultuurilised süsteemid, mis kujundavad ühiskonna uskumusi ja väärtusi. Kõik need tasandid on omavahel seotud ja mõjutavad inimese elu igapäevaselt. Seda ökoloogilist teooriat on rahvusvaheliselt kasutatud perevägivalla uurimisel, kuna see aitab teadlastel mõista perevägivalla erinevaid tasandeid ja nende seoseid konkreetses piirkonnas (Usanov *et al.*, 2023, lk 1439). Lastekaitsetöötajate ülesanne on hinnata lapse riske vägivalla kontekstis ning sekkuda, et tagada tema kaitse (Olszowy *et al.*, 2021, lk 928). Ökoloogiline süsteemiteooria aitab mõista, kuidas eri tasandite sotsiaalsed, institutsionaalsed ja kultuurilised tegurid mõjutavad lastekaitsetöö rolli lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamisel. Lähisuhtevägivald võib perekonnas esineda, kuid sageli ei jõua see politseini. Selle põhjuseks on tihti häbitunne ning majanduslik sõltuvus vägivallatsejast, kes võib olla pere ainus ülalpidaja. Kui ta perest eemaldatakse, tekib küsimus, kuidas ülejäänud pereliikmed hakkama saavad. See seos häbi ja majandusliku sõltuvuse vahel osutab laiematele süsteemsetele ja ühiskondlikele teguritele, mis mõjutavad inimeste valmisolekut lähisuhtevägivallast teatada (Usanov *et al.*, 2023, lk 1441).

Samuti on olulised nõrgad seaduslikud ja kogukondlikud sanktsioonid partnerivägivalla vastu, piiravad või ebaõiglasel abielu- ja lahtusseadused ning laialdane vägivalla aktsepteerimine ühiskonnas. Bronfenbrenner seondab perevägivalda inimese arenguga, mis mõjutab tema käitumist ja sotsiaalseid tegureid (Martinello, 2020, lk 328). Tema teooria kohaselt on inimese areng mitmetasandiline ning seda kujundavad nii peresisene dünaamika kui ka laiemad sotsiaalsed ja kultuurilised tegurid. Sotsiaalökoloogiline lähenemine on olulise tähtsusega, et põhjalikumalt mõista laste vastu suunatud vägivalla põhjuseid ja riskitegureid (Pillay, 2024, lk 50). Lastekaitsektor mängib kesksel rollil vägivallajuhtumite riskide hindamises ja ohjamises ning tragöödiate ennetamises. Tulemused toovad esile valdkondadevahelise koostöö ja spetsialiseeritud jätkuõppe olulisuse, samuti kurjategijate kaasamise ja riskijuhtimise tähtsuse (Olszowy *et al.*, 2021,

lk 927). Kuna lapse arengut mõjutavad nii individuaalsed kui ka ühiskondlikud tegurid, on see lähenemine tõhus viis selgitamaks, kuidas erinevad süsteemid – perekond, kool, kogukond ja riiklikud institutsioonid – mõjutavad lapse heaolu ja turvalisust.

Uuringu tulemustest nähtub, et väärkohtlemist saab ennetada lähtudes ökoloogilisest süsteemiteooriast. Ennetusprogrammid on olulised ja peavad olema kohandatud igas vanuses lastele, kuid hetkel olemasolevad programmid keskenduvad liialt ainult laste harimisele. Tegelikuses peaksid ennestustööd tegema need, kes olukorda reaalsuses ka muuta saavad, nagu perekonnaliikmed ja õpetajad. Oluline on usaldada lapsi siis, kui nad väärkohtlemisest teavitavad. (Martinello, 2020, lk 339–340) Laiem süsteemne reageerimine, sealhulgas lastekaitse, politsei ja kohtusüsteem, võib olla killustunud ja eraldiseisev. Kui need süsteemid tegutsevad ilma tõhusa koostööta, jääb lähisuhtevägivalla ohvri ja tema laste turvalisuse tagamine puudulikuks ning suureneb oht, et vägivallatseja kordab oma tegusid (Olszowy *et al.*, 2021, lk 929). Lastevastase vägivalla ennetamisel on tõhusaks strateegiaks sotsiaalökoloogilise lähenemisviisi rakendamine, mis hõlmab sekkumisi nii üksikisiku, suhete, kogukonna kui ka ühiskonna tasandil. See rõhutab valdkondadeülese, mitmetasandilise ja multidistsiplinaarse koostöö olulisust, et tõhusalt ennetada ja vähendada lastevastast vägivalda. (Pillay, 2024, lk 57) Eestis on kasutusel Suurbritannias välja töötatud MARAC-mudel (ingl *Multi-Agency Risk Assessment Conference*) kõrge riskiga lähisuhtevägivalla juhtumite korral. Selle juhtumikorraldusliku lähenemise tuumikusse kuuluvad ohvriabi, politsei, kohalike omavalitsuste esindajad, naiste tugikeskused, prokuratuur, lastekaitse ning üha enam ka meditsiinivaldkonna spetsialistid (Allmäe, 2024, lk 53). See koostööpõhine mudel tagab, et kõik olulised osapooled saavad jagada informatsiooni ja rakendada tõhusamaid meetmeid ohvrite kaitsmiseks ning vägivalla ennetamiseks. Bronfenbrenneri (1979, 1986, viidatud Cheung & Huang, 2024, lk 876–877 vahendusel) ökoloogilised lapse arengu põhimõtted näitavad, et varases lapsepõlves lähisuhtevägivallaga kokkupuutumine – eelkõige ema ja tema partneri vahelise vägivalla pealtnägemine (ema-lapse suhtest väljapoole jääv kogemus) – on seotud noorukieas esineva kuritegeliku käitumisega, mis on oluline arenguline ja käitumuslik tagajärg. Seega võib lähisuhtevägivallaga kokkupuutumine varases eas mõjutada lapse emotsionaalset ja sotsiaalset arengut, suurendades riski edasiseks käitumuslikuks hälbeks.

Sotsiaalökoloogilist raamistikku on laialdaselt rakendatud, et rõhutada lähisuhtevägivalla keerukat olemust ning vajadust mitmetasandilise lähenemise järele selle ennetamisel ja lahendamisel (McKay, 2024, lk 79). Kuna lähisuhtevägivalla põhjused ja tagajärjed on tihedalt seotud nii individuaalsete, perekondlike kui ka struktuursete teguritega, on oluline, et sekkumismeetmed hõlmaksid erinevaid tasandeid, alates individuaalsest psühholoogilisest toetusest kuni poliitikate kujundamiseni, mis aitavad kaasa vägivalla vähendamisele ühiskonnas tervikuna.

1.3. Perekonnaõiguslike menetluste eripärad ja takistused lähisuhtevägivalla kontekstis

Lähisuhtevägivalla juhtumite menetlemine perekonnaõiguse raames on keeruline ja väljakutseid pakkuv protsess, mis eeldab tihedat koostööd lastekaitsetöötajate, kohtute, politsei ja teiste asjakohaste institutsioonide vahel. Lähisuhtevägivalla kontekstis on peamiseks perekonnaõiguslikeks menetlusteks hooldusõiguse ja suhtluskorra määramine, mis mõjutavad otseselt lapse heaolu ja turvalisust. Lapsega seotud vaidluste lahendamine perevägivalla juhtumites on keeruline ja erilist tähelepanu tuleks pöörata lastekaitse-süsteemis laste võimalikule ohustatusele vanemate lahutuse või lahkuminekuajal (Olszowy *et al.*, 2021, lk 933). Vägivaldse vanemaga tegelemisel sõltuvad meetmed teenustele juurdepääsust ja väärkohtleja käitumise muutustest. Perekonnakohus võib otsustada kontaktikeelu, järelevalve all toimivate kohtumiste, lapse üleandmise avalikus kohas, paralleelse või ühise vanemluse kasuks. (Jaffe *et al.*, 2023, lk 42) Gutowski ja Goodman'i (2020, lk 446) uuringust selgub, et kohtuprotsesside käigus kogesid lähisuhtevägivalla all kannatanud suuri raskusi, kuna süsteem ei arvestanud nende varasemaid traumakogemusi. Osalejad pidid kohanema keskkonnas, mis ei pakkunud piisavat tuge ega kaitset, sealhulgas pidid nad jagama füüsilist ruumi väärkohtlevate partneritega kohtumajades. See korduv kokkupuude oli tihti traumeeriv, kuna paljud kogesid otseseid ähvardusi ja hirmutamist. Hooldusõiguse määramisel üheks võimalikuks takistuseks on see, et arvesse ei võeta ühe lapsevanema vägivalla toimepanemise esinemist teise lapsevanema suhtes (Kleiner & Romain-Glassey, 2024, lk 1600). Samuti rõhutati privaatsuse puudumist, kuna väärkohtlemise üksikasjad tuli jagada avalikus ruumis, mis lisas emotsionaalset koormust. Lisaks tõid paljud osalejad esile vajaduse lähisuhtevägivalla koolituse järele mitte ainult kohtunike ja spetsialistide, vaid ka

advokaatide seas, et paremini mõista ohvrite olukorda ja pakkuda neile vajalikku tuge. (Gutowski & Goodman, 2020, lk 446) Vanemate vahelise hooldusõiguse korral, kus on esinenud perevägivalda juhtumeid võivad lähisuhtevägivalda toimepanijad manipuleerida erinevate süsteemidega – lastekaitse, politsei, kohus, et mõjutada olukorra käsitlemist endi kasuks. Vägivallatsejad kasutavad valesid, et õõnestada ohvrite usaldusväarsust ja diskrediteerida neid kui ohvreid, samal ajal kritiseerides nende vanemlike oskusi. Lisaks esitlevad nad valepilti oma rahalistest võimalustest, et vältida elatise maksmist, ning eirasid kohtumäärustes kehtestatud külastusaega. (Kleiner & Romain-Glassey, 2024, lk 1598)

Paljud hooldusõigusvaidluses osalenud on tõdenud, et kohtusüsteem ei mõista väärkohtlemise dünaamikat ja ei mõista, kuidas see ohvreid ja nende lapsi on varasemalt igapäevaelus mõjutanud. Samuti tõdesid ohvrid, et kohtutöötajad ei mõista, kuidas kohtulahendid ja kohtu kaudu kinnitatud kokkulepped (nt järelvalveta külastused) võivad laste heaolu negatiivselt mõjutada. (Gutovski & Goodman, 2020, lk 446) Vägivallaohvri õlule võib langeda veel üks oluline koorem – institutsioonid ja spetsialistid panevad nad vastutama oma laste turvalisuse ja heaolu eest, kuigi nad ei olnud vägivalda toime pannud (Kleiner & Romain-Glassey, 2024, lk 1604). Ohvrid kogesid kohtuprotsessides tugevat reetmise, jõuetuse ja väärtusetuse tunnet, kuna neid ei kaitstud ega arvestatud nende väärkohtlemise kogemustega. Paljud tundsid häbi, alandust ja emotsionaalset haavatavust, kuna nad pidid jagama oma lugusid avalikult ning ei saanud õiglust. Kohtuprotsess jättis püsivaid vaimse ja füüsilise stressi tagajärgi, nagu ärevus ja unetus, ning emadele tekitas see tunde, et nad ei suutnud oma lapsi kaitsta. Kokkuvõttes süvendas protsess juba kogetud traumaatilisi kogemusi ja jättis ellujäänutele pikaajalisi psühholoogilisi tagajärgi. (Gutovski & Goodman, 2020, lk 450–451) Vanemlusplaanide edukaks rakendamiseks võidakse kasutada ka terapeutilisi sekkumisi ja tugimeetmeid (Jaffe *et al.*, 2023, lk 42). Uuringud näitavad, et enamik väärkoheldud naisi ei ole passiivsed ohvrid – nad rakendavad sageli erinevaid strateegiaid, et tagada nii enda kui ka oma laste turvalisus.

Naised võivad jääda vägivaldsesse suhtesse mitmel põhjusel, sealhulgas: hirm kättemaksu ees, majanduslike võimaluste puudumine, mure laste heaolu pärast, perekonna ja sõprade toetuse nappus, lahutusega seotud häbimärgistamine või hirm laste

hooldusõiguse kaotamise ees ning armastus ja lootus, et partner muutub (World Health Organization, 2012, lk 3). Seega üheks võimalikuks takistuseks on see, et teavitused ei jõua süsteemi ja seetõttu teeb see sekkumise võimatuks. Raskendavaks asjaoluks võib olla see, et ohver ei julge vägivallast teavitada. Viimastel aastakümnetel on teadlased üha enam keskendunud naiste kogetud lähisuhtevägivalla alaraporteerimisele. Üldiselt on tunnustatud seisukoht, et kui naiste vastu suunatud lähisuhtevägivalla juhtumeid ei teavitata ametiasutustele (nt kohtusüsteemile, politseile), võib see oluliselt ja negatiivselt mõjutada sekkumisalgatusi. (Juarros-Basterretxea *et al.*, 2024, lk 62) Seetõttu on vaja luua ohvritele turvaline ja toetav keskkond, mis julgustab vägivallajuhtumitest teatamist ning võimaldab rakendada tõhusaid perekonnaõiguslikke lahendusi lapse kaitseks ja heaolu tagamiseks.

Lähisuhtevägivalla tagajärjed ulatuvad kaugemale füüsilisest ja emotsionaalsest kahjust, mõjutades ohvri vaimset heaolu ning sotsiaalset käitumist, mille tõttu võib vägivaldse suhte lõpetamine olla äärmiselt keeruline. Lähisuhtevägivalla kogemus mõjutab ohvrit sügavalt, moonutades tema reaalsusetaju ning tekitades häbi, süütunnet ja hirmu. Need tunded muudavad vägivallasuhtest lahkumise keeruliseks. Oluline on toetada ohvreid takistuste ületamisel ning arvestada sotsiaal-kultuuriliste teguritega, et oleks võimalik rakendada tõhusaid ennetusprogramme. (Badenes-Sastre *et al.*, 2024, lk 10798) Dos Santos Barros'e ja Schaiber'i (2017, lk 8) poolt läbi viidud uuring kinnitab rahvusvaheliste uuringute tulemusi, mille kohaselt teatavad naised sagedamini vägivalla korduvatest episoodidest ja seksuaalsest rünnakust, kui mehed tunnistavad end nende tegude toimepanijatena. See viitab selgele soolisele erinevusele. Tulemusi võib selgitada meeste vähese teadlikkusega oma vägivallakäitumisest, mis on seotud vägivalla normaliseerimisega lähisuhetes. Seetõttu on vajalik läheneda lähisuhtevägivalla probleemile mitmekesise ja sotsiaalselt tundliku lähenemisega, et pakkuda ohvritele tõhusat tuge ning ennetusmeetmeid.

Järjest olulisemaks peetakse lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamise puhul traumateadlikku lähenemist tervishoiu- ja sotsiaalteenuste osutajate oskustes. Trauma-teadlik hooldus kujutab endast terviklikku organisatsioonilist muutust, mille eesmärk on rakendada teoreetiliselt järjepidevaid praktikamudeleid erinevates valdkondades ja ametikohtadel, sealhulgas lastekaitstes, peretoetuses, õigussüsteemis, vaimse tervise

hoolduses ja hariduses. (Asmussen *et al.*, 2022, lk 9) Trauma- ja vägivallateadlik hooldus arvestab traumade kuhjumisega, rõhutades, kuidas varasemad ja praegused kogemused, isikutevaheline ning struktuurne vägivald võivad kattuda ja põhjustada tõsiseid negatiivseid tervisemõjusid (McTavish *et al.*, 2024, lk 2). Uuringud näitavad, et praktikud on sageli väga positiivselt meelestatud traumateadlike põhimõtete suhtes ja usuvad, et nende teadlikkus parandab oluliselt nende oskusi klientidega töötamisel. Samuti ilmneb, et traumateadlike põhimõtete rakendamine praktikas on ebaühtlane ning nende mõju praktikutel ja klientidel ei ole veel põhjalikult hinnatud (Asmussen *et al.*, 2022, lk 4). Trauma- ja vägivallateadliku hoolduse põhimõtted võivad kujundada juhtumianalüüsi lähenemist, hõlmates järgmist: teenusepakkujate teadlikkus perevägivalla laialdasest levikust, mida defineeritakse kui pereliikme poolt teisele pereliikmele osaks saavat vägivalda, väärkohtlemist, konflikti või hooletusse jätmist, mis on seotud tervise halvenemisega, ning selle mõjust lapse heaolule (McTavish *et al.*, 2024, lk 2). Kokkuvõttes on trauma- ja vägivallateadliku hoolduse põhimõtete rakendamine oluline samm lähisuhtevägivalla juhtumite käsitlemise parandamisel, kuid selle praktiline rakendamine ja mõju vajavad edasist hindamist ning uurimist.

2. UURING VILJANDIMAA LASTEKAITSETÖÖTAJATEGA

2.1. Ülevaade Viljandimaa lastekaitsetööst

Üheks kohalike omavalitsuste kohustuslikeks ülesanneteks on lastekaitsetöö korraldamine. Viljandimaal vastutavad lastekaitse küsimuste eest kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajad, kelle ülesanne on laste heaolu tagamine ja nende õiguste kaitsmine. Igas Viljandimaa omavalitsuses töötab vähemalt kaks lastekaitsetöötajat või laste heaolu spetsialisti, kuid ametikohtade arv sõltub omavalitsuse suuruselt. Üheks kohustuslikuks osaks lastekaitsetöös on lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamine. Perevägivalla juhtumite kasv on tõsine probleem, mis on suurendanud lastekaitsetöötajate koormust ja tekitanud vajaduse lisatööjõu järele. Kohalikul tasandil napib tõhusaid ennetusmeetmeid, kuid osaletakse MARAC programmis, mis keskendub kõrge riskiga juhtumite ennetusele. (Põhja-Sakala valla arengukava 2023–2030, 2024, lk 20) Viljandi vallas vajab ennetav lastekaitsetöö arendamist. Hetkel töötab seal kolm laste heaolu spetsialisti, üks peaspetsialist ja kaks perede tugiisikut, kes aitavad riskiperesid igapäevaeluga toimetulekul. (Viljandi valla arengukava aastateks 2022–2030, 2024, lk 24) Mulgi vallas rõhutatakse vajaduspõhist lastekaitsekorraldust, mis keskendub kodulähedaste tugiteenuste pakkumisele ja vanemlike oskuste arendamisele. Valla arengukava järgi on eesmärgiks tõhus ja hästi korraldatud lastekaitse, mida saavutatakse tugispetsialistide rolli suurendamise, kiire abi kättesaadavuse parandamise ning ennetustöö tugevdamise kaudu. (Mulgi valla arengukava 2024–2030, 2024, lk 48–50) Kokkuvõttes on Viljandimaa lastekaitsetöös vajadus ennetustööks, mille osas hetkel on puudu ressursidest. Lähisuhtevägivalla juhtumite registreerimine ja seireandmestik annavad ülevaate vägivalla levikust ning kohalike omavalitsuste rollist selle ennetamisel ja lahendamisel.

Justiitsministeeriumi (s. a.) andmetel registreeriti 2023. aastal 3186 perevägivallakuritegu, mis on 2% vähem kui 2022. aastal. Seireandmestiku kohaselt on

kõige levinum vägivalla vorm vaimne vägivald (90,7%), järgnevad füüsiline vägivald (83,9%), majanduslik vägivald (12,7%) ja seksuaalne vägivald (8,7%) (Lang *et al.*, 2023, lk 5). See, kuidas vägivald on statistikas esindatud sõltub mitmetest teguritest, sealhulgas sellest, kui palju vägivalla juhtumitest jõuavad politsei teavituseni. Üheks kohalike omavalitsuse vahendiks lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamisel on MARAC võrgustik. MARAC on võrgustikupõhine juhtumikorraldusmudel, mis aitab tuvastada kõrge riskiga ohvreid ja ennetada raskeid tagajärgi. 2023. aasta seisuga tegutses Eestis 18 MARACi tuumikrühma, kuhu kuulus 137 spetsialisti. Igas maakonnas on vähemalt üks tuumikrühm, välja arvatud Tartu- ja Harjumaal, kus neid on kaks. Tuumikrühmades osalevad esindajad sotsiaalkindlustusametist, politsei ja piirivalveametist ja prokuratuurist, enamikus piirkondades ka naiste tugikeskuste esindajad. (Lang *et al.*, 2023, lk 5). Pärast MARAC sekkumist vähenes Viljandimaal politsei väljakutsete arv 49% (Lang *et al.*, 2023. lk 30). Kohalike omavalitsuste esindajad on osades rühmades püsiliikmed, teistes kaasatakse neid juhtumipõhiselt. MARACi jõuavad ainult kõrge riskiga juhtumid, kuid madalama riskitaseme või riskide süvenemise korral ei ole lastekaitsetöös teadaolevalt selgeid juhiseid, kuidas sekkumist läbi viia ja seda teha tulemuslikult.

2.2. Uurimisprotsessi kirjeldus

Lõputöös püstitatud eesmärgi saavutamiseks on kasutatud kvalitatiivset uurimisviisi. Valitud on just see uurimisviis, kuna see keskendub nähtuste, inimeste, kogemuste ja tõlgenduste uurimisele, võimaldades sel viisil tuua esile võimalikud tulemused ja võimaluse neid analüüsida (Busetto *et al.*, 2020, lk 1). See lähenemine aitab mõista lastekaitsetöötajate subjektiivseid kogemusi ning nende professionaalseid väljakutseid lähisuhtevägivalla juhtumitega tegelemisel. Lisaks võimaldab see uurida, kuidas erinevad tegurid – näiteks institutsionaalsed piirangud või koostöö teiste spetsialistidega – mõjutavad nende töö tõhusust. Kvalitatiivne uurimisviis võimaldab avada varjatud tahke ja anda neile tähendus (Õunapuu, 2014, lk 62). Kvalitatiivne uurimisviis aitab tõlgendada lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamist ja tuua esile võimalikud kitsaskohad lastekaitsetöös.

Sihtrühma moodustavad Viljandimaa kohalike omavalitsuste lastekaitse spetsialistid. Uuritavad kaasatakse uuringusse eesmärgipäraselt ja kindlate kriteeriumide järgi (Õunapuu, 2014, lk 143). Eesmärgipärane valim tähendab, et uuritavad juhtumid (nt inimesed, organisatsioonid, kogukonnad, kultuurid, sündmused, kriitilised juhtumid) valitakse välja, kuna need on „informatsioonirikkad“ ja annavad nähtusele väärtuslikku tähendust. Valimi eesmärk on seega süvendada arusaamist nähtusest. (Christensen *et al.*, 2015, lk 365) See võimaldab keskenduda osalejatele, kelle teadmised ja kogemused annavad uuritavale nähtusele sügavama tähenduse. Käesolevas lõputöös kuuluvad eesmärgipärase valimi hulka isikud, kes täidavad lastekaitsetöötaja ametikohustusi Viljandimaa kohalikes omavalitsustes ja tegelevad otseselt lähisuhtevägivalla juhtumite menetlemisega. See tagab, et valim kirjeldab konkreetse tööpiirkonna tööpraktikaid ja väljakutseid.

Kvalitatiivses uurimistöös kasutatakse andmekogumismeetodina sageli intervjuud, mis võimaldab uurida tundlikke ja delikaatseid teemasid, millele vaatluse või küsimustikega ligi ei pääse (Õunapuu, 2014, lk 170). Lähisuhtevägivald on delikaatne teema, kuna see hõlmab isiklike kogemusi, tugevaid emotsioone ja tihti ka häbitunnet. Intervjuu meetod annab võimaluse uuritavate kogemusi põhjalikult uurida ja nende tundeid ning mõtteid paremini mõista. Intervjuusid kasutades luuakse osalejatega personaalsem kontakt, mis võimaldab sügavamalt mõista nende kogemusi (Õunapuu, 2014, lk 62). See lähenemine soodustab usaldusväärse ja avatud suhtluse tekkimist, mis on oluline tundlike ja isiklike teemade uurimisel. Lõputöös viiakse läbi poolstruktureeritud intervjuud. Poolstruktureeritud intervjuude puhul on küsimused ette valmistatud vaid alustamiseks. See annab intervjuueerijale võimaluse muuta küsimuste järjekorda ja küsida lisaküsimusi (Õunapuu, 2014, lk 171). Selline lähenemine aitab suunata intervjuud vastavalt osaleja vastustele. See annab ka paindlikkuse, et arvestada iga osaleja ainulaadsete kogemuste ja vaatenurkadega.

Viljandimaa kohalikes omavalitsustes – Mulgi vald, Põhja-Sakala vald, Viljandi linn, Viljandi vald – on sotsiaalosakondades tööl 13 lastekaitsetöötajat. Viidi läbi intervjuud kaheksa Viljandimaa lastekaitsetöötajaga. Nõusolek intervjuudes osalemiseks saadi suuliselt 08.11.2024 Viljandi linna ja valla lastekaitse teenistuse juhtidelt ja ühelt Põhja-Sakala valla lastekaitsetöötajalt. Veebruari kuus, kui intervjuude tegemiseks kirjad laiali

said saadetud pakutavate aegadega, tulid vastused koheselt kolmelt spetsialistilt. Teiste lastekaitsetöötajatega oldi mitmel korral telefonivestluses, et leida sobilik aeg intervjuu läbi viimiseks. Põhjused, miks kõik lastekaitsetöötajad intervjuudes ei osalenud, olid erinevad: mõnel juhul langes intervjuu aeg spetsialisti puhkusele, teistel juhtudel oli töökoormus nii suur, et aega intervjuuks ei olnud võimalik leida.

Intervjuukava koostamisel lähtuti lõputöö teoreetilisest raamistikust, uurimuse eesmärgist ja uurimisküsimustest (vt lisa 1). Intervjuud viidi läbi *Microsoft Teams* keskkonnas. Intervjuu salvestamiseks saadi osalejate käest nõusolek ja see salvestatati samas keskkonnas. Salvestisi hoiti parooliga kaitstud arvutis. Intervjuud koguti vahemikus 06.03–28.03.2025. Intervjueeritavate eristamiseks kasutatakse pseudonüüme R1, R2, jne. Tabelis 1 on välja toodud läbiviidud intervjuude toimumisaeg ja pikkused.

Tabel 1. Intervjuude toimumisaeg ja kestvus

Pseudonüüm	Intervjuu kuupäev	Intervjuu kestvus, min
R1	06.03.2025	58
R2	06.03.2025	47
R3	13.03.2025	56
R4	20.03.2025	59
R5	21.03.2025	100
R6	26.03.2025	49
R7	27.03.2025	51
R8	28.03.2025	58

Järgnevalt salvestused transkribeeriti arvutiprogrammis *Microsoft Word*. Programmis väljastatud fail kontrolliti ja tekst puhastati. Uuringu tulemuste esitamisel kasutatakse refereeringuid ja tsitaate, et edastada intervjueeritavate mõtteid, vaateid ja seisunurkasid.

Kogutud andmete põhjal toimus järelduste tegemine ning andmete tõlgendamine. Lõputöös on kasutatud kvalitatiivset sisuanalüüsi. Kvalitatiivset sisuanalüüsi kasutavad uuringud analüüsivad nii teksti sisu kui ka selle kontekstilist tähendust. Tekstiandmed võivad pärineda erinevatest allikatest, nagu poolstruktureeritud intervjuud. Sarnase tähendusega tekstiosad koondatakse kategooriatesse, mis võivad kajastada nii otseseid kui ka kaudseid sõnumeid. (Laherand, 2010, lk 290) Andmete analüüsimist alustas uurimistöö autor intervjuude põhjaliku lugemisega. Intervjuud said loetud mitmeid kordi, seejärel tegi autor märkmeid. Intervjuusid analüüsides keskenduti uurimisküsimustele. Seejärel rühmitati sarnased mõtted koodideks ning loodi neist esialgne kodeerimisskeem.

Kodeerimist kasutatakse tekstide analüüsimiseks, et teha täpseid ja usaldusväärseid järeldusi nende kasutamise konteksti kohta (Õunapuu, 2014, lk 160). Seejärel otsiti sarnaseid koode ja liigitati see teemadeks Koodid ühendatakse omavahel seotud kategooriateks, et tuua esile olulised teemad (vt lisa 2). Lõpuks määratletakse iga kategooria ja koodi tähendus, tuuakse välja intervjuudes välja tulnud oluline info ja seostatakse saadud info teooriaga.

2.3. Uuringu tulemused

2.3.1. Lähisuhtevägivalla juhtumite käsitlemine lastekaitsetöös: väljakutsed ja võimalused lastekaitsetöös

Lastekaitsetöös puututakse sageli kokku lähisuhtevägivalla juhtumitega, mis moodustavad olulise osa lastekaitsetöötaja igapäevatööst. Intervjuudest tuli välja, et ligikaudu 50% lastekaitse juhtumitest on seotud lähisuhtevägivallaga, mistõttu on antud teema käsitlemine lastekaitsetöös kriitilise tähtsusega.

Lastekaitsetöötajad seisavad silmitsi mitmete takistustega, mis raskendavad tõhusat sekkumist. Peamiseks probleemiks on lapsevanemate koostöövalmidus. Intervjuude põhjal on sagedasti nähtav, et vanemad kas ei taju vägivalda probleemina, kuna nad on sellega harjunud, või elavad suures hirmus, mis takistab neil abi otsimast. Üheks probleemiks lastekaitsetöös peab enamik intervjuueeritavatest seda, et neil on olemas küll erialane ettevalmistus, kuid teadmised lähisuhtevägivalla osas on puudulikud ja see võib teha inimesega kontakti saavutamise täiesti võimatuks. R3 toob välja: „Lastekaitsetöötajal ei ole piisavalt teadmisi, kuidas sellistel puhkudel saavutada kontakti ohvriga nii, et see ei tekitaks inimeses vastumeelsust. Mõnel puhul saab minna koos ohvriabitöötajaga, kellel need teadmised ja meetmed on olemas, kuid mitte alati“.

Takistusi vägivalla juhtumi puhul perekonnaga kontakti loomisel seab spetsialistide kaadrivoolavus. Lastekaitse spetsialistid lahkuvad töölt ja juhtumid jäävad poolikuteks. Juhtumi on kohustatud küll keegi üle võtma, kuid töötajate puudumisel võib see jääda tegemata seniks, kuniks uus spetsialist on asunud tööle. Lähisuhtevägivalla juhtumid ei ole tihtipeale need, millele leitakse kiire lahendus ning sobivad meetmed ja juhtum saab lõpetatud. Need juhtumid on lastekaitsetöötajate (R1–R5, R7) sõnul pikaajased ja kui

kohati võibki tunduda olukord peres stabiilne, siis enamikel juhtudel jõuavad need aina uuesti spetsialisti töölauale. Põhjuseks on asjaolu, et vajalikud teenused, mis on perele peale pandud jäävad mingitel põhjustel poolikuteks, kättesaamatuteks või perekond keeldub neile minemast. R6 ütleb oma intervjuus:

Näiteks mul on olnud kolm naist, kes tegelikult lõpuks ikkagi ohvriabisse on pöördunud väga pika protsessi tagajärjel. Ma olen teinud väga pikalt nendega tööd, et nad lõpuks ikkagi võtaksid abi vastu. Samas on teada, et juhtumid olid juba n-ö aktiivsed enne minu tööleasumist. Perega (peamiselt ohvriga) usalduslikku sidet luua on tohutult ressursi ja aeganõudev, kuna antud juhtumiga on tegelenud juba eelnevalt kolm või neli spetsialisti.

Uuringu käigus selgus, et enamik juhtumeid lastekaitsetöötaja töölaual on need, kus ohvriks on laste ema ja vägivallatsejaks laste isa või ema uus elukaaslane. Enamikul intervjuueeritavatel on kokkupuude olemas samuti lapse vastu suunatud vägivalla juhtumitega, kuid need on oluliselt harvemad juhud, pigem tuleb kokku puutuda juhtumitega, kus lapsed on vägivalla tunnistajad või pealtnägijad. Lastekaitsetöötajate (R1–R3, R5–R7) sõnul on keeruline tagada tõhusat sekkumist olukorras, kus puudub ohvrite valmisolek koostööks. Lastekaitsetöötaja tegevus on piiratud, kui pere ei ole nõus abi vastu võtma. R5 ütleb oma intervjuus:

Mida kauem ma töötan, seda rohkem ma saan aru, et võib tekkida kaks olukorda: kas on juba liiga hilja midagi ette võtta või ohver ei ole valmis mitte midagi oma elus muutma. Spetsialistil võib olla väga suur tahe ohvrile teenuseid, koolitusi ja teraapiaid määrata, aga see ei anna tulemust, kui muutuste soov ei tule isikul seestpoolt. Seda mõjutavad erinevad tegurid, näiteks on rohkelt neid lapsevanemaid, kellel on sõltuvused ja nende haridustase ning vaimne võimekus on kesised. Siinjuures on kohaliku omavalitsuse võimalused perekonda aidata piiratud.

Tuuakse välja sedagi (R1), et ohvrile pakutav abi, ei pruugi vastata ohvri ootustele: Ohver ei pruugi pakutavat abi vastu võtta, kui see ei vasta tema varasemale elustandardile. Näiteks ei soovi kõik ohvrid kolida sotsiaalosakonna poolt pakutavasse ajutisse eluasemesse, kui nad on harjunud elama suures ja kõigi mugavustega majas.

Eestis kehtib vaba tahte printsiip, kuid teatud juhtudel on võimalik mõjutada otsuseid laste heaolu kaitsmise kaudu. Surve avaldamine võib aga tähendada seda, et pere poolt

tekib kaitsereaktsioon, kus pannakse lastele peale kohustus vaikida. R2 ütleb oma intevjuus:

Kui lapsed tajuvad, et kodus toimunud vägivald on tulnud n-ö „päevavalgele“ ja toimub sekkumine, siis vanemad võivad tekitada lastes hirmutunnet valeväidetega, et kui sa nüüd lastekaitsetöötajale peaksid midagi rääkima, siis võidakse sind viia lastekodusse ja seetõttu on lastel tekkinud kaitsereaktsioon ja sekkumine on keeruline. Lastekaitsetöötaja ei ole uurija ja valedetektor, kuid võib tajuda lapse puhul teatavaid märke, kus on aru saada, et see laps ei räägi täielikku tõe, kuna on hirmul.

Lähisuhtevägivalla tajumine ja selle keskel kasvamine võib jätta väga sügava jälje lapse psüühikasse. Lastekaitsetöötaja saab uurida lapse võimaliku abivajaduse kohta küll ka koolist, lasteaiast, perearstilt, kuid abivajaduse väljaselgitamine ja sobilike meetmete rakendamine võib jääda tegemata, kuna perekond ei tunnista probleemi ja keeldub abist. (R4)

Intervjueeritavad olid enamasti sotsiaaltöö erialase kõrgharidusega, üks neist pedagoogilise taustaga, kuid kõik tõid esile selle, et erialased teadmised ja ettevalmistus lähisuhtevägivalla juhtumitega töötamiseks on puudulik. Spetsialistid (R1–R6) tõid esile selle, et ülikoolihariduses ei ole lähisuhtevägivalla teemadele piisavalt rõhku pandud ning ka täiendkoolitused on pigem teoreetilised. Kaks lastekaitsetöötajat (R2, R7) olid teadlikud, et koolituskeskkonnas Digiriigi Akadeemia on olemas üks lähisuhtevägivalla teemat käsitlev koolitus, kuid läbinud nad seda ei olnud. Koolitused, kus lastekaitsetöötajad on käinud, on pigem teoreetilised ja lähtuvad teadmistest, mis on töötaval lastekaitse spetsialistil juba olemas. Intervjueeritavad (R3, R6) tõid välja selle, et puuduvad praktilised juhised selle kohta, kuidas võrgustikku tõhusalt kaasata ja milliseid meetmeid konkreetselt rakendada. Lisaks mainisid kõik spetsialistid, et tuginevad lähisuhtevägivalla juhtumite puhul iseenda ja oma kaaskolleegide kogemustele.

Ootused lastekaitsetöötajale lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamisel on kõrged, samas meetmed ja hoovad, mis on spetsialistil kasutada on äärmiselt vähesed. Intervjueeritavad (R1–R7) toovad välja, et antud juhtumid on kauaaegsed ja tohutut ressursi nõudvad. Raskusi põhjustab ebaselgus selles, millises ulatuses on sekkumine vajalik. Lähisuhtevägivalla juhtumid on väga erinevad ja iga juhtum unikaalne, mistõttu teeb see

lastekaitsetöö keeruliseks. Lastekaitsetöötajate (R1–R3, R5) jaoks on üheks suurimaks takistuseks usaldusväärse teabe kogumine, kuna nii ohver, vägivallatseja kui ka pealtnägijatest lapsed võivad esitada moonutatud või endale sobivamat versiooni juhtunust. Sageli mõjutavad nende ütlusi hirm, häbitunne või lojaalsus pereliikmete suhtes, mistõttu räägitakse seda, mis tundub neile emotsionaalselt või sotsiaalselt kõige mugavam. See teeb keeruliseks tõe väljaselgitamise ja vajalike kaitsemeetmete rakendamise, kuna lastekaitsetöötajad peavad hoolikalt analüüsima ja selekteerima saadud infot, et jõuda võimalikult objektiivse hinnanguni olukorrale.

Sekkumise teeb keeruliseks teenuste puudumine või pikad järjekorrad sinna saamiseks.

R4 ütleb oma intervjuus:

Lähisuhtevägivalla juhtumite puhul on teenused vajalikud mõlemale osapoolle, nii ohvrile, vägivallatsejale ja enamjaolt ka lastele. Mis puudutab ohvrit, ta võib karta teenustele minna ja mis puudutab vägivallatsejat, polegi teenuseid mida pakkuda. Ainuke teadaolev on vägivallast loobumise liin, kuid sundida vägivalla toimepanijat teenuseid läbima (psühholoog, terapeut, pereterapeut) ei ole enamasti võimalik. Tugiteenustel osalemise kohustuse saab vägivallatsejale määrata üksnes juhul, kui on alustatud kriminaamenetlus ning prokuratuur on sätestanud vastava kohustuse karistuse osana. Lastekaitsetöötaja ametnikuna kedagi abi vastu võtma sundida ei saa, pole hoobasid ja seadusest tulenevaid õiguseid.

Töötajad seisavad silmitsi mitmete raskustega: vanemate koostööpuudus, usalduse loomise keerukus, ebapiisav ettevalmistus, spetsialistide vahetumine ja piiratud võimalused teenuste pakkumiseks. Paljud vanemad eitavad vägivalda või kardavad abi otsida. Teenused on tihti raskesti kättesaadavad ja vägivallatsejatele suunatud abi peaaegu puudub. Samuti ei ole lastekaitsetöötajal seadusest tulenevaid hoobasid, et peret sekkumisele kohustada. Lastekaitsetöötajad kurdavad, et koolitused on pigem teoreetilised ning praktilised juhised ja tugi puuduvad. Usaldusväärse teabe kogumine on keeruline, kuna nii ohvrid kui ka lapsed võivad hirmu või häbi tõttu rääkida moonutatult. Juhtumid on sageli pikaajalised ja vajavad palju aega ning ressursse, kuid töövahendid ja toetus on piiratud.

2.3.2. Takistused ja kitsaskohad perekonnaõiguslikes menetlustes

Lähisuhtevägivalla juhtumite menetlemine perekonnaõiguslikes menetlustes on keeruline ja mitmetahuline protsess, mida takistavad mitmed õiguslikud ja menetluslikud piirangud. Intervjuus osalenud lastekaitsetöötajad (R2–R7) märgivad, et eriti problemaatiline on olukord juhtudel, kus peres on toimunud vägivalla juhtum, toimub sekkumine, kuid ohver ei ole nõus avaldust esitama. Kui ametlikke süüdistusi pole esitatud, jääb vägivallatseja sageli ametkondade jälgimisest välja ning lastekaitsetöötajatel puuduvad võimalused tulemuslikuks sekkumiseks. Sellises olukorras on koostöö vägivallatsejaga praktiliselt olematu ning keskendutakse eeskätt ohvri toetamisele. Nii R1–R3, R5, R7 ja R8 väljendavad oma intervjuudes seda, et kohaliku omavalitsuse teenused ja lastekaitsetöötaja n-ö hoovad on sellistel puhkudel äärmiselt vähesed. Ohvri saab suunata psühholoogi teenusele või kui vägivald on olnud pikaajaline ja laastav ka psühhiaatri juurde, laste abivajaduse ilmnemisel on võimalik rakendada kas psühholoogi teenust või erinevaid teraapiad, kuid terviklik peredünaamika jääb sellistel juhtudel käsitlemata. Olukorras, kus ohver teeb avalduse ja algatatakse kriminaalmenetlust, on võimalik rakendada meetmeid, kus vägivallatseja saab võimaliku karistuse kohustuse tegeleda iseenda vaimse tervise muredega ja kohustuse läbida vägivallast loobumise programm. Sellisel moel sekkumist, kus abi ja toetavaid meetmeid saab rakendada tervele perekonnale on pigem vähe.

Kõik intervjuueeritavad lastekaitsetöötajad peavad oma rolli oluliseks hooldusõigusvaidlustes, ka peredes, kus on olnud lähisuhtevägivald. Peamine lastekaitsetöö ülesanne on tagada lapse heaolu ja turvalisus. Kui lähisuhtevägivalla ohver on otsustanud vägivaldsest suhtest välja astuda, on oluline roll tema toetamine. Kui vanemad on läinud lahku, kaasneb väga tihti see, et vanemate vahel esinevad erimeelsused ja kokkuleppeid selles osas, kelle juures laps hakkab elama ja kui palju teise vanema juures viibima, ei suudeta sõlmida. Sellistes olukordades pööratakse enamikel juhtudel esialgu lastekaitse spetsialisti poole või kohtusse. Lastekaitse ülesandeks on lähtuda lapsest ja tema heaolust ka hooldusõiguslikes vaidlustes. (R1–R3) Intervjuudest nähtub, et tihtipeale on ohver sellises olukorras kaitsepositsioonil ja hirmul oma lapse turvalisuse pärast, kui laps viibib vägivallatsejast lapsevanema juures (R2, R3, R6). Vägivallatseja on aga tihtipeale jõuline isik, kes ei soovi olukorraga (lahku kolimisega)

leppida ja teeb olulisi takistusi selleks, et vanemate omavaheline suhtlus oleks lapse heaolust lähtuv. Intervjueeritavad R2, R3, R6 nendivad, et iga selline juhtum on väga unikaalne ja ühtset lahendust ei ole. Juhtumi lahendamine sõltub väga mitmetest teguritest: inimese iseloomust, ühe või teise vanema majanduslikust olukorrast, valmisolekust teha koostööd teise lapsevanemaga jne.

Intervjuudes (R1–R8) tuleb välja see, et enamasti on koostöö politsei ja ohvriabiga hea. Esmast kodukülastust tehakse enamjaolt koos piirkonnapolitseiga ja mõningad lastekaitse spetsialistid (R1, R3, R5, R7) mainivad, et kodukülastusele on kaasatud ka ohvriabi. See teeb sekkumise lastekaitsetöötaja jaoks oluliselt lihtsamaks ja turvalisemaks. Samas mõned intervjueeritavad (R3, R7) tõid välja selle, et koostöö ka esmase kodukülastusega justkui lõppes. Edasist infot omavahel ei vahetata ja kui tegemist on näiteks kriminaalasjaga, ei saada sellekohast teavet seadusest tulenevatel tingimustel. Kuna ühtset süsteemi ja rollide kindlat jaotust ei ole, siis on keeruline lastekaitsetöötajal tulemuslikult edasi toimetada. Ometigi vastutus, ootused ja kohustus perega edasi tegelemiseks langeb lastekaitsetöötajale.

Lastekaitsetöötajad R1, R4, R5 toovad välja, et MARAC mudel on toimiv, kuna kaasatud on kogu perekonnaga tegelev võrgustik (lastekaitsetöötajad, ohvriabi, politsei, prokuratuur) ja jagatakse informatsiooni ning lepatakse üheskoos kokku edasised tegevused. Samas tuuakse välja seda, et MARAC võrgustikku jõuavad ainult kõrge riskiga vägivalda juhtumid. Enamik vägivaldaga seotud juhtumitest jäävad lastekaitsetöötaja ainuvastutusse. Lastekaitsetöötaja R8 toob intervjuus esile juhtumi, kus 15-aastane tüdruk on aastaid pealt näinud kodus aset leidvat lähisuhtevägivalda. Täna on ta loonud suhte noormehega, kellel on samuti vägivaldne ja kriminaalne taust. Töötaja hinnangul on lapse jaoks turvaline see, mis on talle tuttav – kui kodune keskkond on olnud pikalt vägivalda ja hirmu täis, võib laps paratamatult pidada sellist käitumismustrit normaalseks. Seetõttu ei ole harv juhus, kus vägivalda keskel kasvanud noor valib endale samuti vägivaldse partneri. MARAC võrgustikku jõuab vaid loetud arv juhtumitest, enamike juhtumitega toimetatakse ilma võrgustikuta.

Lastekaitse roll on olla tõendite kogujaks ning nõustajaks kohtumenetlustes ning lähtuda sealjuures laste huvide kaitsmisest. Tulenevalt seadusest on lapse õigus suhelda ning olla koos mõlema hooldusõigusliku lapsevanemaga ka siis, kui lapsevanemad on läinud lahku.

Kohaliku omavalitsuse lastekaitse spetsialist saab paika panna vanemate partnerlussuhte lõppemise korral esialgse suhtluskorra. Intervjueeritavad R1, R2, R3, R6 räägivad, et oluline on viia läbi vestlus lapse(lastega), kelle vanemad vaidlevad hooldusõigusküsimuse üle. Lisaks on vajalik vestelda korduvalt mõlema lapsevanemaga ja teostada kodukülastus mõlema vanema koju. Oluline on olla kontaktis lapse kooli või lasteaiaga ja võimaliku tugivõrgustikuga. On vajalik uurida, kuidas jõuab laps lasteaeda/kooli ema juurest, kuidas isa juurest. Üheks ülesandeks on näiteks dokumentide kogumine, mis puudutab lapse tervislikku seisundit, eelnevalt registreeritud vägivalla intsidente jne. Hooldusõigusvaidluse jõudmisel kohtusse on lastekaitsetöötajal sisuliselt sama roll, mis kohaliku omavalitsuse tasandil suhtluskorra kokkuleppe sõlmimisel, siinkohal ei tee ainult otsust lastekaitse spetsialist vaid kohtunik. Kohus küsib menetluses alati kohaliku omavalitsuse seisukohta, kui kumbki vanem on pöördunud kohtusse hooldusõigusvaidluse või suhtluskorra paika panekuga. Kohus annab kindla ülesande ja määrab selleks kindla aja, millal seisukoht peab olema esitatud. Intervjueeritud lastekaitse spetsialistid R2 ja R4 ütlesid, et selliste dokumentide koostamine võib mõnel juhul olla väga keeruline, kuna kohus ootab ka seisukohta, mitte ainult olukorra kirjeldust. Üldjuhul võtab kohus seisukohtasid arvesse.

Lastekaitsetöös seoses vanemate suhtluskorra paikapanemise või hooldusõiguse küsimusega esineb tööd raskendavat manipuleerimist lapsega, seda kuidagi rohkem lähisuhtevägivalla juhtumite puhul. See viitab asjaolule, kus üks vanem (või ka näiteks lapsega heas suhtes olev vanavanem) püüab lapse kaudu teist vanemat mustata või takistada temaga suhtlust, tehes sellega kahju lapse ja teise vanema tervislikule suhtele. Viljandimaa lastekaitsetöötajad toovad välja, et lapsele võidakse sisendada, et teine vanem on halb või ei armasta teda. See tähendab aga seda, et laps on kaasatud vanemate vahelisse konflikti ja võib sattuda olukorda, kus ta peab „pooli valima“, mis võib viia lapse emotsionaalse segaduseni või kahjustada tema vaimset tervist. Teatud juhtudel võib laps väljendada seisukohti, mis on kujunenud vanema mõjutuse tulemusena, ilma et tal endal oleks vastavat kogemust. Intervjueeritavate R1, R2, R4 sõnul on lastekaitsetöötaja roll siinkohal tuvastada manipulatsioon ja vestelda sel teemal nii lapse kui vanemaga ja anda teavet, mis kahju see võib lapsele tekitada. Intervjueeritavad R3 ja R8 viitavad, et on neil puhkudel soovinud kaasata ka psühholoogi, kuna spetsialistide abiga on lapsele kahjuliku mõju tuvastamine oluliselt lihtsam. Lastekaitse spetsialist ei ole psühholoogilise

taustaga, kuigi tal võivad sellest mõningad teadmised olla ja see teeb märkamise keeruliseks. Küll aga ei ole kaasatavaid spetsialiste kuigi kiiresti võtta. Psühholoogide töökoormus on suur ja seetõttu teeb see kaasamise keeruliseks ja lastekaitsetöötaja on kohustatud töö ära tegema iseenda teadmiste põhjal.

Lastekaitsetöötajad (R1–R3, R7) toovad esile, et vestlustes ohvriga selgub sageli, et vägivald on kestnud aastaid ning selle tunnistajateks on olnud lähivõrgustiku liikmed – näiteks vanemad, ämmad, äiad või naabrid. Kui küsitakse, kas keegi on soovitanud pöörduda politsei või ametiasutuste poole, on vastuseks sageli: „Kannata ära, mina olen ka kõik ära kannatanud,“ või soov vältida konflikti vägivallatsejaga (R1). Töötajad viitavad ka inimeste ükskõiksusele, mis takistab abi otsimist ja vägivallale reageerimist.

Sotsiaalse toe olemasolu võib seejuures olla määrava tähtsusega. Isegi kui ohver ei ole valmis suhtest kohe lahkuma, on oluline, et tal oleks teadmine toetusvõimaluste olemasolust. Lastekaitsetöötajad peavad oluliseks just nõustamist, mis võimaldab luua usaldust ja pakkuda tuge.

2.3.3. Täiendava toe vajadus lastekaitsetöös lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamisel

Intervjueeritavad tõid välja, et kuigi ennetustöö lähisuhtevägivalla ennetamisel on oluline, ei peeta seda valdavalt lastekaitsetöötaja otseseks ülesandeks. Lastekaitsetöötaja R6 väljendas seisukohta, et lastekaitsetöötaja töö lähisuhtevägivalla juhtumi puhul algab juhtumi järgselt. Kolm intervjueeritud (R3, R6, R7) rõhutasid, et lastekaitsetöötajate töökoormus on juba niigi suur ning nende hinnangul peaks ennetustegevus kuuluma mõne teise spetsialisti töövaldkonda. Nagu märkis R7: „Muidugi on ennetustöö vajalik, kuid selle teostamiseks puudub ressurss. Ennetustöö jaoks peaks olema tööalal eraldi ametnik, kes teavitustööd lähisuhtevägivalla teemal teeks.“

Kõik intervjueeritud lastekaitsetöötajad tunnistasid ennetustöö vajalikkust, kuid enamik neist kirjeldas, et tegelik ennetustegevus on piiratud ning sageli juhuslik. Lisaks tõstas R7 olulise probleemi seoses lastekaitsetöötajate avaliku kuvandiga, mis tema sõnul mõjutab negatiivselt nii ennetust kui ka sekkumist:

Sotsiaalmeedias levivad lood lastekaitsetöötajatest kui väga negatiivsetest isikutest. Meedia tihtipeale kipub seda kuvandit võimenadama, mistõttu lastekaitsetöötaja seisab silmitsi vajadusega teha ulatuslikku selgitustööd, rõhutamaks, et sekkumine ei ole suunatud laste perest eraldamisele, vaid eesmärgiks on tagada kogu perele vajalikud tugimeetmed ja toetused.

Ennetusmeetmeid lähisuhtevägivalla teemal justkui on, kuid enamiku lastekaitsetöötajate (R1–R5) sõnul on need pigem minimaalsed või nende mõjutegurid on vähesed. R1 toob välja selle, et nende vallas on kuus korra üks päev, kus lastekaitsetöötaja on valla koolides kohapeal, see toob spetsialisti lapsele lähemale ja võib olla üks ennetusmeetmetest, mis toimib. Kõik lastekaitsetöötajad toovad välja ühest võimalikust ennetusmeetmest lasteabitelefoni. Need vaated viitavad, et kuigi teoreetiliselt nähakse ennetustööl olulist rolli, on selle rakendamine praktikas lastekaitsetöös piiratud nii ressursside kui ka ametkondliku tööjaotuse tõttu. Samuti on oluline meediakuvandi mõju lastekaitsetööle, negatiivne kuvand tekitab inimestes trotsi ja takistab seetõttu tulemuslikku sekkumist.

Intervjueeritavad R1–R8 märgivad oma intervjuudes, et erialane ettevalmistus ei anna juurde teadmisi lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamisele ja samuti on puudu spetsiifilistest koolitustest. R6 ütleb oma intervjuus:

Olen osalenud paljudel koolitustel ja panustanud enesetäiendusse, kuid lähisuhtevägivalla juhtumites tunnen ebakindlust. Sellistes olukordades oleks vajalikud põhjalikumad psühhiaatrilised teadmised, et mõista paremini asjaosaliste (vägivallatseja, ohver, laps) vajadusi, suunamisvõimalusi ning sobivaid ja mittedobivaid sekkumissamme.

R2, R3 on skeptilised lastekaitsetöötajatele üleüldiselt pakutavate koolituste kvaliteedis. On väga häid ja kasulikke koolitusi, kuid palju infot liigub ka lihtsalt selliste koolituste kohta, mis on justkui raha teenimise eesmärgil tehtud. R3 on oma intervjuus öelnud:

Lastekaitsetöötajatele korraldatakse koolitusi ning neil on võimalik neid läbida, kuid otsesid lähisuhtevägivalla juhtumite käsitlemise koolitusi minu teada ei ole. Samuti tuleb arvestada, et lastekaitsetöötajate tööpäevad on tihedad ning koolitustele tuleb sageli pühendada oma vaba aega, kuna tööülesanded tuleb tööväliselt korvata. Seetõttu ei peeta mõistlikuks osaleda koolitustel, mida viib läbi tundmatu koolitaja ilma selge praktilise väärtuseta. Paljud olemasolevad koolitused

on peamiselt teoreetilised, keskendudes seaduste ja erialaste juhendite esitamisele slaididel. Vajalik oleks praktilisele kogemusele tuginev koolitus, kus lähisuhtevägivalla juhtumitega tegelevad spetsialistid jagaksid oma kogemusi ja praktilisi teadmisi.

Intervjuueeritavad (R2, R3, R6, R7) märgivad, et ohvri toetamisel vägivaldsest suhtest lahkumisel on lastekaitsetöötajal suur roll, kuid ka siin esinevad erinevad takistused. Kui ohver on otsuse teinud, on oluliselt lihtsam teda selles toetada, kuid siinkohal pörkuvad lastekaitsetöötajad juriidika otsa. Teadmised juriidilisest poolest ei pruugi olla aga kõigil lastekaitsetöötajatel ühesuguse tasemega ja see sõltub suuresti kogemuste suurusest. Lastekaitsetöötajad R3, R4, R6, R7 sõnasid, et probleemiks on see, et ohvri ligipääs õigusabile on piiratud. R5 toob ainsana välja hea koostöö Naiste Tugikeskusega. R2, R3, R7 ja R8 toovad välja selle, et on suunanud ohvrit õigusabibüroodesse, kuid sellega kaasnevad ohvrile kulud ja seetõttu võib see jääda kättesaamatuks teenuseks.

Lastekaitsetöötajad R1–R6 toovad välja selle, et lähisuhtevägivalla juhtumite puhul võiks olla võimalik rakendada kohustust osalemaks kõikides neile peale pandud sotsiaalteenustes ja programmides. R6 lisab:

Kõik need uued programmid, mida meil siin Eestis katsetatakse pilootprogrammidenä võetakse üle Skandinaaviamaadest. Ma olen ise olnud nende riikidega seotud ja seal on hoopis teised tingimused, kui meil siin Eestis. Riigi poolt on tagatud hoopis teised rahasummad. Sealses keskkonnas on nii, et kui perekond on lastekaitse vaateväljas, siis vanematele ei anta vabalt valida, kas ta peab läbima mingisugused programmid, vaid see on kohustuslik korras n-ö „peale pandud“.

Ühe lastekaitsetöötaja (R4) sõnul võib lapsevanema käitumisest mõnikord juba varakult ilmnedä, et tal puudub tegelik soov oma olukorda muuta. Ta kirjeldas: „Kui inimene juba valetab, viitab see sageli sellele, et tal puudub tõeline kavatsus oma elus muutusi ellu viia. Kuigi inimene võib püüda olukordi põhjendada, jätkab ta tegelikkuses samade muustritega. Selline aususe puudumine raskendab sekkumist, kuna vähendab inimese valmisolekut konstruktiivseks koostööks.“

Intervjuudes (R1–R5, R7) toodi mitmel korral välja, et teatud juhtudel võiks kohustuslik sekkumine olla tulemuslikum kui vabatahtlik koostöö. Töötajate hinnangul ei ole kõik

pered valmis või võimelised iseseisvalt abi vastu võtma või koostööd tegema, mistõttu jäävad mitmed juhtumid vajaliku toeta. Üks töötaja (R4) sõnas: „Võib-olla on olemas mingi osa peredest, kelle puhul sunniviisiline sekkumine aitaks meil paremini olukorda mõjutada. Samuti on mingi osa inimesi, kes sellise protsessi käigus näevad, et muutused on võimalikud.“ See viitab arusaamale, et sunduslik sekkumine – näiteks seadusega reguleeritud koostöökohustus – võiks teatud olukordades pakkuda perele vajalikku tuge ja struktuuri, mis muidu jääks kättesaamatuks. Sama töötaja rõhutas, et püsiva järelevalve ja toe pakkumine võib anda perele sellise kogemuse, mida vabatahtlikus koostöös ei suudeta tagada. Tema (R4) sõnul: „Kui pere ei võta ühendust, ei ava ust ega ole kättesaadav, siis kontakt katkeb täielikult. Mõnikord kolivad nad lihtsalt teise omavalitsusse.“ Sellised juhtumid näitavad, et ilma kohustusliku sekkumisõigusega on lastekaitsetöötajatel keeruline tagada lapse kaitse järjepidevust. Töötajate kogemused viitavad sellele, et õiguslik raamistik, mis võimaldaks lähisuhtevägivalla juhtumitega seotud perede puhul kohustuslikku sekkumist, võiks tugevdada lastekaitseüsteemi suutlikkust sekkuda õigel ajal ja piisavalt tõhusalt. See aitaks vältida olukordi, kus pere eemaldub abistavast süsteemist täielikult.

Kõik spetsialistid mainivad oma intervjuudes Sotsiaalkindlustusameti (SKA) järelevalvet. Tuuakse välja, et järelevalve on muidugi vajalik, kuid see võiks olla lastekaitsetööd toetav, mida see antud ajahetkel kindlasti ei ole. R7 märgib oma intervjuus, et lastekaitsetöös on takistavaks teguriks SKA järelevalve. Enamik intervjuueeritavatest kirjeldab SKA järelevalvet kui negatiivset ja segadusse ajavat kogemust. Tuuakse välja, et SKA järelevalve hindab vaid paberit ja seda, mis kirjas, kuulamata ära lastekaitsetöötajate selgitusi (R7). Kuna iga juhtum on unikaalne on ka iga juhtumi dokumentatsioon erinev. R8 poolt lisatakse, et SKA järelevalve võiks tegutseda sarnaselt kohtuliku järelevalvega eestkostetavate osas. Kui kohtul on küsimusi eestkoste aruande osas, siis küsitakse juurde dokumente, ollakse pidevas suhtluses lastekaitsetöötajaga ja eesmärgik on saada kindlustunne, et lapse (antud juhul eestkostetava) heaolu on tagatud ja lastekaitsetöötaja on tegutsenud sellest lähtuvalt. R7 märgib oma intervjuus: „Sotsiaalkindlustusameti järelevalve eesmärk näib olevat kohaliku omavalitsuse karistamine iga vea eest – ka siis, kui tegemist pole tegeliku eksimusega, vaid olukord lihtsalt ei kajastu STAR-süsteemis mustvalgelt.“

See ei motiveeri lastekaitsetöötajate hinnangul neid kuidagi, vaid paneb kahtlema igas otsuses, mis ametlikult on ka seaduse järgselt antud (kaalutusõigus). Lisaks mainivad R2, R4 oma intervjuus, et on läbinud küll mitmeid STAR-i (elektroonne töökeskkond sotsiaaltöö spetsialistidele) kasutamise koolitusi, kuid endiselt on nende töös eksimused sees, kui järelvalve menetlusi kontrollib. Kui SKA nõustamisteenuselt nõu küsida, kuidas on õige, ei ole seal kindlat ja ühest vastust saadud.

Lähisuhtevägivalla juhtumite käsitlemisel lastekaitsetöös ilmneb selge vajadus täiendava toe järele, mis seondub eelkõige spetsialistide ettevalmistuse ja teadmiste tasemega. Erialane kõrgharidus ei käsitle piisavalt lähisuhtevägivalla teemat, mistõttu tunnevad lastekaitsetöötajad end selliste juhtumite lahendamisel sageli ebakindlalt. Samuti napib kvaliteetseid ja praktilisi koolitusi, mille usaldusväärsus ja sisuline tase tekitavad spetsialistides küsimusi. Täiendavat raskust lisab asjaolu, et nii vägivallaohvritel kui ka lastekaitsetöötajatel on piiratud ligipääs õigusabile ja õiguslastele teadmistele. Töö tõhusust takistab ka see, et Sotsiaalkindlustusameti järelvalvet nähakse pigem kontrolliva ja segadust tekitavana, mitte juhendava ja toetavana.

2.4. Arutelu, järeldused ja ettepanekud

Lastekaitsetöötajate töö lähisuhtevägivalla juhtumitega on mitmetahuline, kuna neid olukordi mõjutavad samaaegselt erinevad isiklikud, sotsiaalsed ja majanduslikud tegurid. Usanov jt (2023, lk 1441) rõhutavad, et lähisuhtevägivald jääb sageli varjatuks mitte ainult indiviidi isiklike tunnetega seotud põhjustel (nt häbi), vaid ka süsteemsete tegurite tõttu, nagu majanduslik sõltuvus vägivaldsest. See tähendab, et inimese võimalused abi otsida ei sõltu vaid tema tahtest, vaid teda mõjutavad samaaegselt mitmed ökoloogilise süsteemi tasandid. Intervjuude põhjal selgub, et ka lastekaitsetöötajad tunnetavad ja kogevad oma töös neid samaaegselt toimivaid mõjureid. Inimese valikud ei põhine üksnes tema füüsilisel turvalisusel, vaid neid mõjutavad sügavalt ka sotsiaalmajanduslikud ja psühholoogilised kaalutlused. Lastekaitsetöötaja roll ei piirdu üksnes lapse turvalisuse tagamisega, vaid hõlmab ka perekonna toetamise püüdu keerulistes oludes, kus tuleb arvestada täiskasvanud ohvri iseseisvust ja otsustusõigust.

Olszowy jt (2021, lk 922) rõhutavad valdkondadevahelise koostöö olulisust ning toovad välja, et lastekaitse, politsei ja kohtusüsteemi vaheline süsteemne reageerimine on sageli

killustunud. Kui need süsteemid ei tee omavahel tõhusat koostööd, jääb ohtu ohvri ja laste turvalisus ning suureneb vägivalda kordumise tõenäosus. Intervjuudest selgub, et esmatasandi koostöö politsei ja ohvriabiga on küll toimiv, kuid see koostöö kipub jääma ühekordseks. Pärast esmase sekkumise lõppu ei toimu sageli infot jagavat jätkukoostööd, eriti kui menetlus on kriminaalõiguslik. Lastekaitsetöötajatel ei ole infot ega vahendeid, et juhtumit terviklikult edasi käsitleda, kuid kohustus perega edasi tegeleda jääb siiski neile. Lastekaitsetöötajad tunnetavad koostöölünka pärast esmaseid sekkumisi, mis takistab järjepidevat ja tulemuslikku abi pakkumist perele. Süsteemne killustatus suurendab vägivalda kordumise riski ja jätab lapsed ebapiisava kaitse alla.

Olszowy jt (2021, lk 927) ja Pillay (2024, lk 57) toovad esile vajaduse süsteemse lähenemise järele, mis hõlmab mitte ainult ohvreid, vaid ka vägivallatsejaid. Sotsiaalökoloogiline lähenemine näeb ette sekkumisi eri tasanditel, sealhulgas vägivallatsejatele suunatud teenuseid ja riskijuhtimist. Lastekaitse spetsialistide sõnul puuduvad reaalsed võimalused vägivallatsejale abi pakkumiseks. Enamasti ei ole teenuseid, kuhu vägivallatsejaid suunata, ja kohustus teenuseid kasutada tekib alles siis, kui on alustatud kriminaalmenetlus ja prokuratuur on määranud kohustuse. Lastekaitsetöötajatel puudub seaduslik alus kohustada vägivallatsejat teenusele minemaks, kui süüdistust pole esitatud. Vägivallatsejatele suunatud teenuste puudumine ja seadusest tulenev sekkumise piiratus loovad olukorra, kus lastekaitsetöötaja saab keskenduda vaid ohvrile, jättes vägivallatseja ametkondliku tähelepanuta. See vähendab sekkumise terviklikkust ja suurendab riski, et vägivallatseja jätkab vägivaldset käitumist.

Intervjuude tulemused kinnitavad teooriat, et MARAC-mudel toimib tõhusalt kõrge riskiga lähisuhtevägivalda juhtumite käsitlemisel, kuna tagab mitme asutuse koostöö ja info jagamise (Lang *et al.*, 2023, lk 5). Lastekaitsetöötajad rõhutavad mudeli tugevust just võrgustikupõhises lähenemises. Samas toovad nad esile puuduse – enamik madalama riskitasemega juhtumeid jäävad nende ainuvastutusse, kuna puuduvad selged juhised sekkumiseks väljaspool MARACi. See näitab vajadust arendada lastekaitse süsteemi juhiseid ka madalama riskiga juhtumite käsitlemiseks.

Sotsiaalökoloogiline lähenemisviis (Pillay, 2024, lk 57) rõhutab vajadust tegutseda ühtaegu individuaalsel, suhte-, kogukonna- ja ühiskondlikul tasandil. Lastekaitse valdkonnas tähendab see laiapõhjalist ja koordineeritud koostööd kõigi seotud osapoolte

vahel. Intervjuudest selgub, et kaasatakse erinevaid spetsialiste (nt politsei, ohvriabi), kuid sekkumine ei ole süsteemne ega järjepidev. Samuti puudub kindel rollijaotus ja ühtne lähenemine, mistõttu lasub põhiline vastutus lastekaitsetöötajal, kellel puuduvad sageli vajalikud hoovad ja tugi. Puudub selge süsteem ja vastutusjaotus, mis viib ressursside raiskamiseni ja vähendab sekkumise mõju.

Juarros-Basterretxea jt (2024, lk 62) rõhutab uuringus, et naiste vastu suunatud lähisuhtevägivalla juhtumite avalikustamata jätmine pärsib oluliselt sekkumisalgatusi, sealhulgas perekonnaõiguslike meetmete rakendamist laste kaitseks. Ühiskonnas levinud hoiakud, mis normaliseerivad vägivalda, ning lastekaitse süsteemis puuduvad juhised perevägivalla juhtumitega tegelemiseks, eriti kui lapsed on olnud vägivalla tunnistajad, muudavad olukorra veelgi keerulisemaks. Lastekaitsetöötajad toovad oma kogemustest välja olukordi, kus vestluses ohvriga selgub, et vägivald on kestnud juba aastaid ning episoodidel on olnud ka tunnistajaid, kuid keegi ei ole sellest ametiasutusi teavitanud. See viitab sellele, et lähivõrgustiku passiivsus ja ühiskonnas juurdunud hoiakud takistavad tõhusat sekkumist. Sellised hoiakud viitavad ühiskondlikule ükskõiksusele ja normaliseerimisele, mis takistavad nii abi otsimist kui ka vägivallale reageerimist. Need tulemused rõhutavad vajadust luua ohvritele turvaline ja toetav keskkond, mis mitte ainult ei julgustaks vägivallajuhtumitest teatama, vaid looks ka laiemas kogukonnas teadlikkust ja vastutust. Alles siis on võimalik rakendada tõhusaid perekonnaõiguslikke lahendusi, mis tagavad lapse kaitse ja heaolu.

Bronfenbrenneri (1979, 1986, viidatud Cheung & Huang, 2024, lk 876–877 vahendusel) ökoloogiline süsteemiteooria rõhutab, et lapse arengut mõjutavad mitte ainult vahetud suhted, vaid ka tema ümbruskonnas aset leidvad sündmused, sealhulgas ema ja tema partneri vahelise vägivalla pealtnägemine. Selline kogemus võib avaldada pikaajalist mõju lapse emotsionaalsele ja sotsiaalsele arengule. Uuringutulemused kinnitavad, et varases lapsepõlves lähisuhtevägivallaga kokkupuutumisel võib olla oluline roll lapse edasises arengus ja käitumises. Selline mustri kordumine kinnitab omakorda Bronfenbrenneri teooriast (1979, 1986, viidatud Cheung & Huang, 2024, lk 876–877 vahendusel) tulenevat arusaama, et lähisuhtevägivalla mõju ei piirdu üksnes hetkeseisundiga, vaid võib oluliselt suurendada riski käitumuslike hälvete tekkeks

noorukieas ja hilisemas elus. Siinkohal tuleb rõhutada vägivallast teavitamise olulisust ühiskonnas, et juhtumid jõuaksid ametlike teavitusteni.

Martinello (2020, lk 339–340) ja Pillay (2024, lk 57) rõhutavad, et väärkohtlemise ennetamine peaks põhinema ökoloogilisel süsteemiteoorial ja sotsiaalökoloogilisel lähenemisel, hõlmates sekkumisi üksikisiku, suhete, kogukonna ja ühiskonna tasandil. Samuti rõhutavad nad, et ennetusprogrammid peaksid olema suunatud mitte üksnes lastele, vaid eelkõige täiskasvanutele – pereliikmetele, õpetajatele ja spetsialistidele –, kes on positsioonis olukorda reaalselt mõjutada. Sama rõhutavad ka Viljandimaa lastekaitsetöötajad, kes tunnustasid ennetustegevuse vajalikkust, kuid ei pidanud seda valdavalt lastekaitsetöötaja otseseks ülesandeks. See omakorda näitab, et sotsiaalökoloogiline lähenemine, mis eeldab mitmetasandilist ja valdkondadeülest koostööd, ei ole praktikas piisavalt rakendunud.

Teoriast nähtub, et lastekaitsektoril on keskne roll vägivallajuhtumite riskide hindamises ja väga oluline on tagada spetsialistide jätkuõpe, et juhtumitega tegelevad spetsialistid omaksid erialseid teadmisi. (Olszowy et al., 2021, lk 927). Intervjuude põhjal ilmnes, et lastekaitsetöötajate erialased teadmised ja ettevalmistus lähisuhtevägivalla juhtumite käsitlemiseks on ebapiisavad. Toodi esile, et ülikoolihariduses ei pööratud lähisuhtevägivalla temaatikale piisavalt tähelepanu ning ka täiendkoolitused on valdavalt teoreetilised, pakkumata praktilisi juhiseid näiteks võrgustikutöökaks või konkreetsete meetmete rakendamiseks. Lastekaitse spetsialistid väljendavad seda, et tuginevad oma töös eelkõige isiklikele kogemustele ja kolleegide nõuannetele.

Teoreetilises käsitluses (Olszowy *et al.*, 2021, lk 933; Kleiner & Romain-Glassey, 2024, lk 1598) rõhutatakse, et perevägivalla juhtumitega seotud lapse hooldusõiguse vaidlused on äärmiselt keerulised. Samuti tuuakse välja, et perevägivalla juhtumites kasutatakse lastega manipuleerimist, et õõnestada teise vanema usaldusväarsust ning seeläbi kahjustada lapse ja teise vanema vahelist suhet. Intervjuude põhjal ilmneb sarnaselt teooriaga, et lähisuhtevägivalla kontekstis võivad lastekaitsetöös ilmned juhtumid, kus lapse kaudu mõjutatakse vanematevahelisi suhteid viisil, mis seab ohtu lapse heaolu. Taolised olukorrad võivad hõlmata teise vanema halvustamist, kontakti takistamist või lapse lojaalsuse suunamist ühe vanema kasuks. See seab lastekaitsetöötaja keerulisse olukorda, kus tuleb tasakaalustada lapse kaitsmise vajadus, vanemlikud õigused ning

piiratud võimalused sekkumiseks olukordades, kus manipulatiivset käitumist on raske tõendada või selle mõju vahetult hinnata.

Tuginedes Viljandimaa lastekaitsetöötajate kogemustele ja uuringu analüüsile, saab kohalike omavalitsuste sotsiaalvaldkonna juhtidele teha mitmeid ettepanekuid, et tõhustada lastekaitsetööd lähisuhtevägivalla juhtumite käsitlemisel:

1. Korraldada koostöös Sotsiaalkindlustusametiga koolitused lastekaitsetöötajatele lähisuhtevägivalla teemadel, et täiendada nende oskusi psühholoogilise ja varjatud vägivalla märkamisel ning tõhustada koostööd teiste spetsialistidega.
2. Arendada võrgustikupõhist lähenemist madalama riskiga juhtumite käsitlemiseks võttes aluseks MARAC mudeli lähenemised.
3. Korraldada koostöös koolidega ennetustegevuste süsteemsemaks välja arendamiseks infotunnid lähisuhtevägivallast ja selle märkamisest nii lastele, vanematele kui õpetajatele, kuhu on kaasatud erinevad võrgustikuliikmed.

Käesoleva lõputöö eesmärk täideti ning püstitatud uurimisküsimustele saadi vastused. Viljandimaa lastekaitsetöötajate töös lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamisel perekonnaõiguslikes menetlustes ilmnevad järgmised takistused: raskused kontakti saavutamisel perekonnaga, ebapiisavad teadmised lähisuhtevägivallast, puudulik valdkondadevaheline koostöö ja selle järjepidevus, ebapiisav teave ja vahendid juhtumi terviklikuks käsitlemiseks, vägivallatsejatele suunatud teenuste kättesaamatus enne kriminaalmenetlust, MARAC-mudeli koostöömehhanismide puudutamata madala riskiga juhtumid, puudujäägid ennetustegevuse süsteemsuses ja rollijaotuses, madal teavitamise tase, ühiskondlik ükskõiksus, vägivalla normaliseerimine ning manipuleeriv käitumine perekonnavaidlustes, mis seab lapsed ebapiisava kaitse alla. Viljandimaa lastekaitsetöötajad vajavad lähisuhtevägivalla juhtumite tõhusamaks käsitlemiseks perekonnaõiguslikes menetlustes täiendavaid erialaseid koolitusi, konkreetseid juhiseid lähisuhtevägivalla juhtumitega tegelemiseks ja rohkem teenuseid, mis oleksid suunatud vägivallatsejatele

KOKKUVÕTE

Varasemate uuringute kohaselt on lähisuhtevägivald mitmetahuline ja pikaajalise mõjuga probleem, mille tagajärjed ulatuvad üksikisiku tasandilt peresuhete ja kogukondade heaoluni. See mõjutab nii vaimset kui ka füüsilist tervist ning selle mõjud võivad ulatuda läbi erinevate eluetappide. Vägivalla mõistmisel on oluline arvestada lisaks ohvri ja vägivallatseja suhtele ka laiemate perekondlike ja ühiskondlike teguritega. Lastekaitsektoril on keskne roll vägivalla juhtumite riskihindamises, juhtimises ja ennetamises. Tõhus sekkumine eeldab teadlikke ja koostöövõimelisi spetsialiste ning tugevat valdkondadevahelist koostööd. Vajalik on ka spetsialiseeritud jätkuõpe. Erinevad teadusallikad rõhutavad vägivallatsejate kaasamist sekkumismeetmetesse ning riskijuhtimise süsteemset käsitlemist. Ennetuses tuleb keskenduda nii ohvri abistamisele kui ka vägivallatseja käitumismustrite muutmisele. Sekkumised peavad olema mitmetasandilised – hõlmates individuaalset psühholoogilist tuge, sotsiaalseid teenuseid peredele ning laiemat poliitikakujundamist. Oluline on luua ohvritele turvaline ja toetav keskkond, mis soodustab vägivallast teatamist ja lapse heaolu tagavate lahenduste rakendamist. Abistamisel tuleb lähtuda ohvri vajadustest, kultuuritaustast ja kogemustest. Teaduskirjanduses on rõhutatud ka trauma- ja vägivallateadliku lähenemise rakendamist, kuid nendega seotud praktikad vajavad edasist uurimist ja hindamist. Lastekaitsetöö rolli lähisuhtevägivalla juhtumite käsitlemisel saab mõista nii õiguslikust kui ka praktilisest vaatenurgast, toetudes ökoloogilisele süsteemiteooriale. Rahvusvahelistes uuringutes on ökoloogiline süsteemiteooria osutunud väärtuslikuks tööriistaks perevägivalla mitmetasandilise iseloomu ja piirkondlike eripärade mõistmisel.

Käesolevas uuringus osales kaheksa Viljandimaa kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajat, kellega viidi läbi poolstruktureeritud intervjuud. Intervjuude käigus ilmnes, et lastekaitsetöötajate teadmised ja ettevalmistus selliste juhtumite käsitlemiseks on sageli ebapiisavad. Toodi välja, et erialastes ülikooliõpingutes ei pööratud lähisuhtevägivalla teemadele piisavalt tähelepanu ning ka täienduskoolitused jäid liialt

teoreetiliseks, pakkumata vajalikke praktilisi suuniseid, näiteks võrgustikutöö korraldamiseks või konkreetsete sekkumismeetmete rakendamiseks.

Väljakutseks osutus valdkondadevahelise koostöö vähene süsteemsus ja järjepidevus – kuigi lastekaitse, politsei ja ohvriabi teevad koostööd algfaasis, katkeb see sageli pärast esmast sekkumist ning info ei liigu osapoolte vahel piisavalt tõhusalt. Madalama riskiga juhtumid jäävad aga sageli üksnes lastekaitsetöötajate vastutusele. Lisaks raskendavad tõhusat sekkumist ka madal teavitamistase, ühiskonna leigus ning perevägivalla normaliseerimine, mis kõik kokku muudavad lastekaitsetöötajate töö selles valdkonnas eriti keerukaks. Lastekaitsetöötajate töö lähtub ennekõike küll laste heaolu tagamisest, kuid selleks on vajalik käsitleda tervet perekonda tervikuna. Selle teeb keeruliseks asjaolu, et ohvri ja laste jaoks on olemas erinevad teenused, kuid vägivallatsejale on teenused puudulikud ja lastekaitsetöötajatel puuduvad hoovad, et teda sinna teenustele saada.

Viljandimaa lastekaitsetöötajad vajavad lähisuhtevägivalla juhtumite tõhusamaks käsitlemiseks perekonnaõiguslike menetluste raames täiendavat ettevalmistust mitmes olulises valdkonnas, kuna nii erialane kõrgharidus kui ka täiendõpe ei paku piisaval määral praktilist ettevalmistust. Vajadus on täiendavate erialaste koolituste järele, et tõhusamalt käsitleda lähisuhtevägivalla juhtumeid perekonnaõiguslikes menetlustes. Samuti on oluline pakkuda selgeid juhiseid vägivallajuhtumite lahendamiseks ning laiendada teenustevalikut, mis oleks suunatud eelkõige vägivallatsejatele.

Tuginedes Viljandimaa lastekaitsetöötajate kogemustele ja uuringu tulemustele, saab kohalikele omavalitsustele soovitada mitmeid samme lähisuhtevägivalla juhtumite tõhusamaks käsitlemiseks. Oluline on panustada spetsialistide koolitamise ja kompetentsi tõstmisse, arendada võrgustikupõhist lähenemist madalama riskiga juhtumite käsitlemiseks võttes aluseks MARAC mudeli lähenemised ja korraldada koostöös koolidega süsteemne ennetustegevuste välja töötamine.

Lähtudes käesoleva lõputöö tulemustest, saab välja tuua mitmeid potentsiaalseid uurimissuundi, mis võiksid olla sobivad järgnevateks uuringuteks. Üheks võimalikuks teemaks on vägivallatsejatele mõeldud teenuste kättesaadavus enne kriminaalmenetluse algust – see võimaldaks senisest varasemat sekkumist ja terviklikumat tuge perele. Samuti

on oluline uurida psühholoogilise vägivalla äratundmist lastekaitsetöös, eriti juhtudel, kus lapse kaudu mõjutatakse teist vanemat, kuid vägivalla ilmingud jäävad varjatuks. Täiendavat tähelepanu väärrib ka võrgustikutöö toimimine ja koordineerimine lähisuhtevägivalla juhtumites, keskendudes koostöö järjepidevusele ja info liikumisele erinevate spetsialistide vahel. Lisaks oleks oluline uurida avalikkuse hoiakuid perevägivalla normaliseerimise suhtes, et mõista, kuidas ühiskondlikud arusaamad mõjutavad nii abivajajaid kui ka spetsialistide sekkumisvõimalusi.

VIIDATUD ALLIKAD

- Allmäe, L. (2024). Lähisuhtevägivald ja ohvriabi võimalused. *Sotsiaaltöö*, (4), 50–55.
<https://www.tai.ee/et/sotsiaaltoolahisuhtevagivald-ja-ohvriabi-voimalused>
- Asmussen, K., Masterman, T., McBride, T., & Molloy, D. (2022). *Trauma-informed care: understanding the use of trauma-informed approaches within children's social care*. Early Intervention Foundation. <https://www.eif.org.uk/report/trauma-informed-care-understanding-the-use-of-trauma-informed-approaches-within-childrens-social-care>
- Badenes-Sastre, M., Lorente, M., Beltrán-Morillas, A. M., & Expósito, F. (2024). Transformative effect of intimate partner violence against women based on sociocultural factors trapping women in a violent relationship. *Current Psychology*, 43(12), 10786–10800. <https://doi.org/10.1007/s12144-023-05101-2>
- Busetto, L., Wick, W., & Gumbinger, C. (2020). How to use and assess qualitative research methods. *Neurological Research and Practice*, 2(1), Article 14. <https://doi.org/10.1186/s42466-020-00059-z>
- Cheung, S., & Huang, C.-C. (2024). Adolescent delinquency: The role of early childhood exposure to intimate partner violence. *Family Relations*, 73(2), 874–890. <https://doi.org/10.1111/fare.12949>
- Christensen, L. B., Johnson, R. B., & Turner, L. A. (2015). *Research methods, design, and analysis* (12th ed., Global ed.). Pearson Education Limited.
- Cotter, A., (2021). Intimate partner violence in Canada, 2018: An overview. *Juristat*, 41(1), 1–23. <https://www150.statcan.gc.ca/n1/en/catalogue/85-002-X202100100003>
- Dos Santos Barros, C. R., & Schraiber, L. B. (2017). Intimate partner violence reported by female and male users of healthcare units. *Revista De Saúde Pública*, 51, Article 7. <https://doi.org/10.1590/s1518-8787.2017051006385>
- Espenberg, K., Luhamaa, K., Markina, A., & Vain, K. (2022). *Laps perevägivalla pealtnägijana*. Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus RAKE

ja õigusteaduskond. https://skytte.ut.ee/sites/default/files/2022-04/Laps%20perev%C3%A4givala%20pealtn%C3%A4gijana_1%C3%B5pparuane_ISBN.pdf

European Institute for Gender Equality. (2024). *Glossary of definitions of rape, femicide and intimate partner violence*. https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/ti_pubpdf_mh0417297enn_pdfweb_20170602161141.pdf

Ferrara, P., Franceschini, G., Corsello, G., Mestrovic, J., Giardino, I., Vural, M., Pop, T. L., Namazova-Baranova, L., Somekh, E., Indrio, F., & Pettoello-Mantovani, M. (2021). Children Witnessing Domestic and Family Violence: A Widespread Occurrence during the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Pandemic. *The Journal of Pediatrics*, 235, 305–306.e2. <https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2021.04.071>

Gulina, M. A., Tikhomandritskaya, O. A., & Burelomova, A. S. (2018). Intimate partner Violence: An overview of the existing theories, conceptual frameworks, and definitions. *Psychology in Russia*, 11(3), 128–144. <https://doi.org/10.11621/pir.2018.0309>

Gatfield, E., O’Leary, P., Meyer, S., & Baird, K. (2022). A multitheoretical perspective for addressing domestic and family violence: Supporting fathers to parent without harm. *Journal of Social Work*, 22(4), 876–895. <https://doi.org/10.1177/14680173211028562>

Gutowski, E., & Goodman, L. A. (2020). “Like I’m Invisible”: IPV Survivor-Mothers’ Perceptions of Seeking Child Custody through the Family Court System. *Journal of Family Violence*, 35(5), 441–457. <https://doi.org/10.1007/s10896-019-00063-1>

Howell, K. H., Thurston, I. B., Hasselle, A. J., Decker, K., & Jamison, L. E. (2021). Systemic Factors Associated With Prosocial Skills and Maladaptive Functioning in Youth Exposed to Intimate Partner Violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(5–6), NP2823–NP2847. <https://doi.org/10.1177/0886260518766420>

Jaffe, P. G., Bala, N., Medhekar, A., Scott, K. L., & Oliver, C. (2023). *Making appropriate parenting arrangements in family violence cases*. Government of Canada. <https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/jr/mapafvc-cbapcvf/index.html>

- Juarros-Basterretxea, J., Fernández-Álvarez, N., Torres-Vallejos, J., & Herrero, J. (2024). Perceived Reportability of Intimate Partner Violence against Women to the Police and Help-seeking: A National Survey. *Psychosocial Intervention, 33*(1), 55–64. <https://doi.org/10.5093/pi2024a3>
- Justiitsministeerium. (s. a.). *Kuritegevus Eestis 2023. Pervägivald ja ahistamine*. Loetud 10. märts 2025 aadressil <https://www.justdigi.ee/kuritegevus2023/perevagivald-ja-ahistamine/>
- Kleiner, A. C., & Romain-Glassey, N. (2024). How the Current Management of Intimate Partner Violence Can Endanger Victimized Mothers and Their Children. *Journal of Family Violence, 39*(8), 1593–1607. <https://doi.org/10.1007/s10896-023-00596-6>
- Laherand, M.-L. (2010). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Sulesepp. ADA. <http://hdl.handle.net/10062/68249>
- Lang, A., Kallaste, E., Anspal, S., Rentel, A., & Kivi, L. (2023). *MARACi võrgustikutöö mudeli mõju hindamine*. Eesti Rakendusuuringute Keskus Centar. https://centar.ee/pdf/ee/2023_MARACi_vorgustiku_mudeli_moju_hindamine_lopparuanne.pdf
- Martinello, E. (2020). Applying the Ecological Systems Theory to Better Understand and Prevent Child Sexual Abuse. *Sexuality & Culture, 24*, 326–344. <https://doi.org/10.1007/s12119-019-09629-z>
- Mei, J. P. (2023). *Unseen but Not Unheard: A Qualitative Study on Social Workers in Illinois, USA, That Work with Children Who Witness Domestic Violence* [Bachelor thesis, Lund University]. LUP Student Papers. <http://lup.lub.lu.se/student-papers/record/9107880>
- Mulgi valla arengukava 2024–2030. (2024). *Riigi Teataja IV*, 04.12.2024, 12. Lisa. https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/4041/2202/4012/Lisa%20MulgiVVK_26112024_m69.pdf#
- McKay, T. (2024). Toward a Social Ecology of Johnson’s Types: Exploring Pathways to Situational Couple Violence and Coercive Controlling Violence Among Returning Prisoners. *Journal on Family Violence, 39*, 77–90. <https://doi.org/10.1007/s10896-022-00444-z>

- McTavish, J. R., McHolm, A., Niec, A., Pietrantonio, A. M., McKee, C., & MacMillan, H. L. (2024). Case conceptualization in child welfare: an underused resource to improve child, family, and provider outcomes. *Frontiers in Psychiatry, 14*, Article 1292690. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2023.1292690>
- Naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioon. (2017). *Riigi Teataja II*, 26.09.2017, 2. <https://www.riigiteataja.ee/akt/226092017002>
- Nelles, J. (2024). Losing sight of the abuse: how and why women's and children's rights are violated in child contact decisions after intimate partner violence in Europe. *The International Journal of Human Rights, 28*(6), 1030–1052. <https://doi.org/10.1080/13642987.2024.2354167>
- Ogbe, E., Harmon, S., Van der Bergh, R., & Degomme, O. (2020). A Systematic review of intimate partner violence interventions focused on improving social support and/mental health outcomes of survivors. *PLoS One, 15*(6), Article e0235177. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0235177>
- Olszowy, L., Jaffe, P., & Saxton, M. (2021). Examining the Role of Child Protection Services in Domestic Violence Cases: Lessons Learned from Tragedies. *Journal of Family Violence, 36*(8), 927–939. <https://doi.org/10.1007/s10896-020-00171-3>
- Olsson, H., Larsson, A.-K., & Strand, J. M. S. (2024). Social Workers' Experiences of Working with Partner Violence. *The British Journal of Social Work, 54*(2), 704–722. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcad240>
- Pillay, J. (2024). Violence Against Children: A Social-Ecological Perspective. *The Thinker, 98*(1), 49–59. <https://doi.org/10.36615/6xeqgt72>
- Põhja-Sakala valla arengukava 2023–2030. (2024). *Riigi Teataja IV*, 11.10.2024, 4. Lisa. https://www.riigiteataja.ee/akt/lisa/4111/0202/4004/Lisa_Arengukava_2023-2030.pdf#
- Usanov, C., Keedle, H., Peters, K., & O'Reilly, R. (2023). Exploration of barriers to screening for domestic violence in the perinatal period using an ecological framework. *Journal of Advanced Nursing, 79*(4), 1437–1450. <https://doi.org/10.1111/jan.15560>

- Uustal, S. (2024, 3. juuni). Kogu perega tegelemine aitab perevägivalda vähendada. *Sotsiaaltöö*. <https://www.tai.ee/et/sotsiaaltoe/kogu-perega-tegelemine-aitab-perevagivalda-vahendada>
- Viljandi valla arengukava aastateks 2022–2030. (2024). *Riigi Teataja IV*, 05.10.2024, 62. Lisa 2. https://www.riigiteataja.ee/aktiivisa/4051/0202/4062/Lisa_2_Olukorra_analyys_2024.pdf#
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikool. ADA. <http://hdl.handle.net/10062/36419>
- World Health Organization. (2012). *Understanding and addressing violence against women*. <https://iris.who.int/handle/10665/77432>
- White, S. J., Sin, J., Sweeney, A., Salisbury, T., Wahlich, C., Guevara, C. M. M., Gillard, S., Brett, E., Allwright, L., Iqbal, N., Khan, A., Perot, C., Marks, J., & Mantovani, N. (2024). Global Prevalence and Mental Health Outcomes of Intimate Partner Violence among Women: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Trauma, Violence & Abuse*, 25(1), 494–511. <https://doi.org/10.1177/15248380231155529>

Lisa 1. Intervjuukava

1. Kui kaua olete töötanud lastekaitse spetsialistina? (Ettekavatsetud valimi määratlemiseks valitud küsimus)
2. Mil määral olete oma töös kokku puutunud lähisuhtevägivalla lahendamistega? (Ettekavatsetud valimi määratlemiseks vajalik)
3. Milline on lähisuhtevägivalla juhtumite puhul koostöö lapsevanematega Teie hinnangul? (Olszowy *et al.*, 2021, lk 928)
4. Millised tegurid takistavad Teie arvates lastekaitsetöötajate tulemuslikku sekkumist lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamisel? (Usanov *et al.*, 2023, lk 1441)
5. Kas ja mil moel toetab lastekaitsetöötajate erialane ettevalmistus ja täiendkoolitus tulemuslikku sekkumist lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamisel? (McKay, 2024, lk 79; Pillay, 2024, lk 57)
6. Kuidas kirjeldate koostööd teiste ametiasutustega seoses lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamisel? (Politsei, ohvriabi, sotsiaalkindlustusamet, kohus). (Olszowy *et al.*, 2021, lk 927)
7. Mis on need tegurid, mis seda koostööd mõjutavad. (Olszowy *et al.*, 2021, lk 927)
8. Millised on peamised ülesanded ja roll lastekaitsetöös, mis esinevad seoses hooldusõigusvaidlusega lähisuhtevägivalla kontekstis? (Olszowy *et al.*, 2021, lk 933).
9. Kuidas hindate lastekaitsetöötajana Viljandimaal olemasolevaid meetmeid ja toetavaid mehhanisme, mis julgustavad lähisuhtevägivalla ohvreid juhtumitest teatama? (Juarros-Basterretxea *et al.*, 2023, lk 62)
10. Kuidas võimaldavad need meetmed ja mehhanismid rakendada tõhusaid perekonnaõiguslikke lahendusi lapse kaitseks ja heaolu tagamiseks? (Juarros-Basterretxea *et al.*, 2023, lk 62)

Lisa 1 järg

11. Milliseid ennetusmeetmeid on lastekaitsetöös olemas, mis toetavad lähisuhtevägivalla ohvreid? (Badenes-Sastre *et al.*, 2024, lk 10798)
12. Milliseid lähisuhtevägivalla ohvreid toetavaid ennetusmeetmeid olete oma töös kasutanud? (Badenes-Sastre *et al.*, 2024, lk 10798)
13. Kuidas hindate nende meetmete tõhusust lastekaitsetöö kontekstis? (Badenes-Sastre *et al.*, 2024, lk 10798)
14. Millist tuge vajaksid lastekaitsespetsialistid, et säilitada tööroõm lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamisel? (Gutowski & Goodman, 2020, lk 446)
15. Milliseid täiendavaid teadmisi vajate, et pakkuda tõhusamat abi perekondadele lähisuhtevägivalla juhtumite menetlemisel? (Gutowski & Goodman, 2020, lk 446)

Lisa 2. Koodipuu

Kategooria	Alakategooria	Märksõnad/koodid
Takistused lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamisel lastekaitsetöös	Töölased väljakutsed ja piirangud	Lastekaitsetöö
		Kaadrioolavus
		Usalduslik suhe peredega
		Sekkumise takistused
		Teenuste puudumine
		Pikad ooteajad
		Kriminaalasi
		Võimalik sund
		Vaba tahte printsiip
		Vale
	Spetsialistide ettevalmistus ja toetusvajadus	Erialane ettevalmistus
		Koolitused
		Praktiktilised juhised
		Võrgustik
	Perekondlikud ja sotsiaalsed tegurid	Lähisuhtevägivald
		Vanemate koostöövalmidus
		Pere valmisolek koostööks
		Vägivalla mõju lastele
		Psüühiline heaolu
Lähisuhtevägivalla käsitlemine lastekaitsetöös perekonnaõiguslikes menetlustes	Lähisuhtevägivalla menetlemise keerukus	Õiguslikud piirangud
		Ovri avaldus
		Vägivallatseja
		Piiratud sekkumine
	Lastekaitsetöötaja tegevus ja roll	Fookus ohvril
		Puudulikud toetusmeetmed
		Seisukoht kohtule
		Tõendid
		Kodukülastused
	Teenuste kättesaadavus ja piirangud	Psühholoog/psühhiaater
		Perekond kui tervik
		Spetsialistide nappus
		Lastekaitsetöötaja roll
	Lapse kaasamine konfliktidesse	Lapsemanipulatsioon
		Emotsionaalne kahju
		Moonutatud väited
		Kaasamine
	Lastekaitsetöötaja väljakutsed	Lastekaitsetöö
		Kaadrioolavus
Usalduslik suhe perega		
Sekkumise takistused		
Spetsialistide ettevalmistus ja toetusvajadus	Erialane ettevalmistus	
	Koolitused	
	Praktiktilised juhised	
	Võrgustik	

Lisa 2 järg

Lähisuhtevägivalla käsitlemine lastekaitsetöös perekonnaõiguslikes menetlustes	Perekondlikud ja sotsiaalsed tegurid	Lähisuhtevägivald
		Vanemate koostöövalmidus
		Pere valmisolek koostööks
		Vägivalla mõju lastele
		Psüühiline heaolu
Süsteemsed takistused, professionaalsed väljakutsed ja piiratud ennetusvõimalused lastekaitsetöös	Ennetustöö ja selle piirangud	Kaitsereaktsioon
		Piiratud ennetustöö
		Ennetusmeetmed
		Teavitustöö
		Lasteabitelefoni
		Koolid kui koostööpartnerid
		Spetsialistide tööjaotus
		Ressursside puudus
		Töökoormus
	Lastekaitsetöötaja roll ja väljakutsed	Ennetustöö eraldiseisvana
		Töö algab juhtumist
		Tegelemine tagajärgedega
		Vanemate koostöövalmidus
		Sunniviisiline sekkumine
		Pidev järelvalve
		Kaalutusõigus
		Perekondade kolimine
		Negatiivne meediakuvand
		Avalikkuse mõju sekkumisele
Koolitus ja professionaalne ettevalmistus	Spetsialistide isiklik initsiatiiv	
	Erialane ettevalmistus	
	Praktiliste koolituste puudus	
	Koolituste kvaliteet	
	Psühhiaatrilised teadmised	
	Teooriapõhised koolitused	
Õigusabi ja juriidilised takistused	Koolituste usaldusväärsus	
	Õigusabi kättesaadavus	
	Ligipääs tasuta õigusabile	
	Õiguslaste teadmiste puudus	
	Õigusabiteenuste kulukus	
	Naiste tugikeskus	
	Juriidika roll	
Süsteemsed probleemid ja riiklik järelvalve	Vanemate suunamine	
	Sotsiaalkindlustusameti järelvalve	
	STAR-süsteem	
	Kontrolliv vs toetav	
	Segadusttekitav	
	Dokumentatsioon	
	Järelvalve negatiivne mõju	
	Vajadus juhendamisele	
Võrdlus kohtujärelvalvega		

SUMMARY

HANDLING DOMESTIC VIOLENCE IN THE CHILD PROTECTION WORK IN VILJANDI COUNTY: OBSTACLES IN THE FAMILY LAW PROCEDURES

Maarja Palu

Distressingly great amount of domestic violence occurring in Estonia refers to the necessity of more effective and innovative solutions. Public attitudes that normalize violence and the absence of clear instructions make handling the problem complicated. The methods and systems used presently are incapable of providing the victims, especially children, sufficient protection and help because there are no clear instructions, adequate training and coordinated cooperation between different parties.

The objective of this final thesis was to analyse the means of handling the cases of domestic violence in the family law procedures of child protection workers in Viljandi county and to make suggestions for more effective handling of cases related to domestic violence in social departments of local municipalities in Viljandi county. For examining this topic, the focus in this thesis is on the experience of child protection workers of Viljandi county and the obstacles they face. To attain the objective the following research questions are posed:

- What obstacles occur in family law procedures in solving the domestic violence cases in the work of child protection workers in Viljandi county?
- What possibilities are seen by child protection workers in handling the cases of domestic violence more effectively in the social departments of local municipalities?

Domestic violence is an important problem from the position of social work and public health as it affects people's life and well-being directly. It aWhile strong community support can contribute to the child's positive development. Therefore the effects of domestic violence are multidimensional and prolonged, extending from the individual to

functioning family relations and community and affecting the mental and physical well-being through the whole life. The handling of the domestic violence cases is often obstructed because of the notifications not getting to the systems compatible, therefore making the intervention complicated or impossible. Under-reporting limits significantly the possibilities to implement effective methods of intervention. Therefore it is necessary to design a victim-friendly and supporting environment that predisposes notifying about violence cases and enables to protect children and to assure their well-being through family law solutions.

To attain the objective the qualitative method of research is used in the final thesis that enables to thoroughly study the personal experience and professional challenges of child protection workers in dealing with cases of domestic violence. The participants were included in the research purposefully. There are 13 child protection workers working in the social departments of local municipalities in Viljandi county (Mulgi municipality, Põhja-Sakala municipality, Viljandi city, Viljandi municipality). Interviews were held with eight child protection workers of Viljandi county. The scheme for the interview was compiled according to the theoretical framework, the objective and the research questions of the final thesis. Making conclusions and interpretation of data was conducted based on the data gathered. Qualitative content analysis is used in the final thesis.

It occurred during the interviews that the knowledge and preparation of child protection workers for handling domestic violence cases is often inadequate. It was brought forth that there was not enough attention paid on the domestic violence topics in the professional studies in the university and also the additional trainings were too theoretical without offering necessary practical guidelines, for example for organising the network activities or implementing particular methods of intervention.

The scarce systematicness and continuity of the cooperation between the fields occurred to be a challenge, even though child protection, police and victim's help cooperate in the initial phase, the cooperation often breaks after the first intervention and the information between different parties doesn't move effectively enough. The cases with lower risk are often only in the responsibility of child protection workers. Additionally, the effective intervention is complicated by the low level of informing, tepidity of society and normalising the domestic violence that all in all make the work of child protection

workers especially complicated in this field. The work of child protection workers emanates first from ensuring children's well-being but to do that it is necessary to handle the entire family as a whole. It is complicated due to the situation where there are different services for the victim and the children but the services for the violator are incomplete and child protection workers lack the levers to get them to the services needed.

Child protection workers of Viljandi county need in the sense of handling domestic violence cases in family law procedures supplementary preparation in several important fields as their occupational higher education nor the additional training does not offer sufficient practical preparation. It is important to strengthen the knowledge of child protection workers about evaluating risks and the skills to implement integrated models of intervention, including socioecological approach, and to increase the capability to conduct community-included and systematic prevention.

Relying on the experience of the child protection workers in Viljandi county and the results of the research there are several steps for effective handling of domestic violence cases to recommend to local municipalities:

1. To organise the trainings for child protection workers on the topic of domestic violence in cooperation with the Social Insurance Board to increase their knowledge in noticing psychological and covert violence and to enhance the cooperation with other specialists.
2. To develop a network-based approach in handling the cases with lower risk taking into account the approaches of the MARAC model.
3. To organise cooperation with schools to develop systematic preventative activities – info-hours for children, parents and teachers about domestic violence and noticing it, with different network members also involved.

The child protection workers in Viljandi county need additional preparation in handling domestic violence cases, especially regarding practical skills, risk management and noticing the covert signs of violence. The objective of the final thesis was fulfilled and the research questions were answered.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Maarja Palu,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose: „Lähisuhtevägivalla juhtumite käsitlemine Viljandimaa lastekaitsetöös: takistused perekonnaõiguslikes menetlustes“, mille juhendaja on Monika Kumm reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Maarja Palu

19.05.2025